

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Υπό τοῦ κ. ΑΘΗ Ε. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
Διδάκτορος Οικονομικῶν Ἐπιστημῶν

Ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ θεωρητικὴ ἀνάλυσις τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων διὰ νὰ εἶναι ὀρθολογιστικὴ ἢ μπορεῖ βασίμως νὰ περιορίζεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀμιγῶς οἰκονομικῶν συντελεστῶν, ἀποτελεῖ ἀστήρικτον ὑπόθεσιν. Αἱ διακρίσεις αὐταὶ εἶναι αὐθαίρετοι διότι ὁ κόσμος δὲν γνωρίζει διαφράγματα ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὴν γνώριμον διαίρεσιν τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν εἰς αὐτοτελεῖς σχολάς. Ἐκκινῶν, λοιπόν, ἀπὸ τὴν θέσιν ὅτι δὲν ἢ μπορεῖ ἡ μελέτη τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων νὰ περιορίζεται ἀπὸ τὰ ὅρια, ποῦ συνεπάγεται ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς κατανομῆς, θὰ παρουσιάσω εἰς τὰς σελίδας ποῦ ἀκολουθοῦν ὠρισμένας ἀπόψεις ἀναφερομένας εἰς διάφορα προβλήματα, ὅπου θὰ χρησιμοποίησω ψυχολογικο-κοινωνιολογικὰ στοιχεῖα μέχρι «καθαρῶς» οἰκονομικὰ κριτήρια. Λαμβάνω ἀκόμη ὡς δεδομένον ὅτι οἱ ἀναγνώσται ἔχουν γνώσιν τοῦ ὅλου πλαισίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινεῖται ἡ θεωρία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, πρᾶγμα ποῦ θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ θίγω ἀπ' εὐθείας τὰ εἰδικὰ θέματα, ποῦ προτίθεμαι νὰ ἐρευνήσω. Σημειῶνω, τέλος, ὅτι ἐνταῦθα ἀποβλέπω εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν βασικῶν καὶ μόνων εἰρημῶν, οὕτως ὥστε ἡ παροῦσα μελέτη νὰ ἀναπαοκρίνεται εἰς τὴν περιέργειαν ἐνὸς κοινοῦ εὐρυτέρου ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἀποτελοῦν οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀσχολούμενοι μὲ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

«Αἱ ὑπανάπτυκτοι χώραι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδέχονται ἀνευ κριτικῆς τὰς οἰκονομικὰς μας θεωρίας, ἀλλὰ θὰ ὄφειλαν νὰ τὰς ἀναπλάθουν, ὥστε νὰ ταιριάζουν εἰς τὰ προβλήματα καὶ τὰ συμφέροντά των».

Gunnar Myrdal

Οικονομικὴ καὶ διανοητικὴ ὑπανάπτυξις

Εἰς τὸ ἀνά χειρας δοκίμιον ἐξετάζω κυρίως τὴν περίπτωσιν τῶν χωρῶν ἐκείνων, ποῦ παρουσιάζουν μὲν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς οἰκονομικῆς ὑπαναπτύξεως, ἀλλὰ δὲν πάσχουν ἀπὸ διανοητικὴν ὑπανάπτυξιν.

Ἀσφαλῶς, οἱ δύο τελευταῖοι αὐτοὶ ὅροι ἐξέπληξαν τὸν ἀναγνώστην, ἀποτελεῖ ὅμως αὐτὸ φυσικὴν συνέπειαν τῆς «πνευματικῆς σκοπιμότητος», ποῦ ἐπιδεικνύει ἐν προκειμένῳ ἡ οἰκονομικὴ φιλολογία. Πιστεύω, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅτι ἀποτελεῖ ἔλλειψιν ἐπιστημονικότητος ἢ ἀρνησις τῆς ὑπάρξεως ἢ ἔστω ἡ ἀποσιώπησις ἐνὸς γεγονότος τόσοσ ὀφθαλμοφανοῦς καὶ σημαντικοῦ, ὅπως εἶναι ἡ διανοητικὴ ὑπανάπτυξις, καὶ γίνεται αὐτὸ διὰ τὰ μὴ θιγοῦν οἱ ἐνδιαφερόμενοι πληθυσμοί, δὲν λέγω βεβαίως κατηγορούμενοι, διότι, ἀσφαλῶς, δὲν πταίουσ αὐτοί. Ἡ παράγραφος ποῦ ἀκολουθεῖ, ληφθεῖσα ἀπὸ ἓνα ἄρθρον τοῦ Η. Myint, κατὰ τὰ ἄλλα ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς νοοτροπίας ποῦ κατέχει τοὺς οἰκονομολόγους, οἱ ὅποιοι ἔχουσ ἀφιερωθῆ εἰς τὰ προβλήματα τῶν πτωχῶν χωρῶν, (1) «... ὁμιλῶν δι' ἓνα «καθυστερημένον λαόν,, εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἓνα «ἔξειλιγμένον λαόν,, ἀναφέρομαι ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δὲν συσνεπάγεται γενικὴν πνευματικὴν «καθυστέρησιν,,». (Ἡ ὑπογράμμισις δὲν ἀνήκει εἰς τὸν συγγραφέα τῆς παρεμβολῆς).

Ἡ παρεμβολὴ μὴ οἰκονομικῶν κριτηρίων

Ἡ διανοητικὴ ἱκανότης, ἡ ὅποια μᾶς ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ, εἶναι ἡ ἱκανότης ἀντιλήψεως τῶν μορφῶν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς προόδου. Ὁφείλω ὅμως νὰ προσδιορίσω ἀπὸ τοῦδε ὅτι τὸ κριτήριον εἶναι καθαρῶς οἰκονομικὸν καὶ ἀντιπαρέρχομαι ἀπὸ τοῦδε τὴν προσπάθειαν ποῦ καταβάλλεται ἐνίοτε μὲ σκοπὸν νὰ συσκοτίζη τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐννοῶ τὴν συσχέτισιν, ἡ ὅποια γίνεται μεταξὺ τῆς προόδου τῶν πτωχῶν χωρῶν καὶ τῆς εὐτυχίας τῶν λαῶν τῶν καὶ τὸ ἐρώτημα ποῦ τίθεται, κατὰ πόσον ἡ διαφύλαξις τῶν παραδόσεων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν καὶ, ὡς ἐκ τούτου,

1) Εἰς τὴν παροῦσαν πραγματείαν προέκρινα τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὀρων «πλοῦσαι» καὶ «πτωχαί» χωρὶς εἰς τὴν θέσιν τῶν τόσοσ ἀτυχῶν ὀρισμῶν «ἀνεπτυγμένα», «ὑπανάπτυκτοι», «ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένα» χωρὶς. Ἡ προκρινόμενὴ καινοτομία ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς τρία κυρίως πλεονεκτήματα. Κατ' ἀρχὰς καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπὶ αἰῶνας πρεσβευομένην ἀντιλήψιν, καθιστᾶ πρόδηλον τὴν διαπίστωσησ ὅτι καμμία χώρα δὲν ἤμπορεῖ σβευομένην ἀντιλήψιν, καθιστᾶ πρόδηλον τὴν ἀνάπτυξιν ἐκμετάλλευσιν τῶν εἰς τὴν πρωτοτῆς ἐπικρατείας τῆς ἐξαιρετικῶν φυσικῶν πόρων καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν εἰς τὴν πρωτογενῆ φάσιν. Κατόπιν, ὁ ὀρισμὸς αὐτὸς περιέχει μίαν ἀντίθεσιν, ἡ ὅποια δεδομένου ὅτι ὁ ἓνας ὀρος ἀποτελεῖ συνάρτησιν τοῦ ἄλλου, διατηρεῖ ἀνεπαφῶν τὴν ἀξίαν τῆς καθ' ὅσον χρόνον τῶσ δυνατὸν νὰ ἐπιτύχη μίαν χώρα τὴν ἀνάπτυξιν μεγάλου μέρους τῶν φυσικῶν τῆς πόρων δίχως ὅμως αὐτὸ νὰ μειώση τὸ χάσμα ποῦ τὴν χωρίζει ἀπὸ τὰς χώρας ποῦ τὴν ἔχουσ προσηλάσει. Ὁ ὀρισμὸς λοιπὸν αὐτὸς θὰ στερηθῆ ἀντικειμένου κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὅποιαν αἱ πτωχαὶ χωραὶ θὰ ἔχουσ προφθάσει τὰς προνομιοῦχους χώρας εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν πρόδοσ. Τέλος, ἡ χρησιμοποίησις τῶν δύο αὐτῶν ὀρων λύει τὴν σύγχυσι, ἡ ὅποια ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ φόβου τῆς «ὑπεραναπτύξεως», ἰδέα ποῦ ἀνευρίσκειται καθαρῶτα εἰς τὴν σκέψιν πολλῶν οἰκονομολόγων — ἔχω συγκεκριμένως ὑπ' ὄψιν μου μίαν ἔκθεσιν τοῦ Η. Guittou — διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον, ὅτι δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρξουσ ἄτομα ἢ χωραὶ ποῦ νὰ «παραεῖναι» πλοῦσαι.

ἡ προώθησις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως διὰ μέσου τῆς ὑπαρχούσης διαρθρώσεως δὲν θὰ ἦτο περισσότερον σύμφωνος πρὸς τὰς ἐπιδιώξεις των.

Δὲν ἔχω ἐδῶ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀνεύρω τὴν πηγὴν τῆς εὐτυχίας οὔτε νὰ ἐξετάσω ἐὰν ναί ἢ ὄχι αὕτη ἀποτελῆ συνάρτησιν τῆς οἰκονομικῆς προόδου τοῦ ἀτόμου, διότι εἶναι π.χ. φανερόν ὅτι ὅσον ὀλιγώτερον οἱ πτωχοὶ λαοὶ εἶναι ἐνήμεροι τῆς οἰκονομικῆς προόδου πού ἐπιτυγχάνεται ἄλλοῦ, τόσον περισσότερον ἱκανοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς ἐπιβιώσεώς των. Αὐτὸ τὸ ὅποιον μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ ἐπίπεδον διαβιώσεως τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ μέτρησις τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου

Ἡ διανοητικὴ, λοιπόν, ἀνάπτυξις καὶ ὁ ἐκάστοτε βαθμὸς τῆς ἀποτελεῖ ἰδιότυπον μέγεθος, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθῆ διὰ μέσου τῶν στατιστικῶν στοιχείων πού ἀναφέρονται ἢ ὑποτίθεται ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν μόρφωσιν μιᾶς συγκεκριμένης ομάδος ἀνθρώπων, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ἐξετάζουν παρὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, πού ἐκλαμβάνουν κατόπιν ὡς δείκτην προόδου τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου. Ἄλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐν ἄτομον ἐδιδάχθη ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν δὲν σημαίνει ἀναγκαστικὰ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἀξιοποιήσῃ αὐτὰ τὰ ἐφόδια πρὸς ἀπόκτησιν μορφώσεως ἢ, ἀκόμη περισσότερον, ὅτι αὐτὴ ἡ στοιχειώδης ἐκμάθησις τοῦ παρέσχε τὰ ὑλικά μέσα, πού θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ εὐρύνη τὸν ὀρίζοντα τῆς γνώσεως.

Πράγματι, ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο δυνατόν νὰ προσδιορισθῆ μαθηματικῶς τὸ μέσον ἐπίπεδον μορφώσεως ἢ — πράγμα πού θὰ ἀπετέλει ἐν ἀκόμῃ περισσότερον ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον — τὸ ποσοστὸν τοῦ πληθυσμοῦ, πού εἶναι ἐπαρκῶς μορφωμένοι, αὐτὲς οἱ ἔννοιαι θὰ ἦσαν διάφοροι ἐκείνου πού ἐννοοῦμε μὲ τὸν ὅρον «ἱκανότης ἀντιλήψεως».

Ἡ κοινωνικὴ μόρφωσις

Εἶναι, βέβαια, ἀληθὲς ὅτι ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις συντρίβει τὸ τεῖχος τῆς ἀμαθείας καί, κατὰ συνέπειαν, διευρύνει τὸν ὀρίζοντα τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχει, ἐν τούτοις, μία ἄλλη μορφή ἐκπαιδεύσεως, ὁμαδικῆς καὶ κοινωνικῆς προελεύσεως, ἡ ὁποία ἐπηρέαζει ἐπίσης τὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκρίνωμεν, π.χ., ἓνα Ἰταλὸν ἀναλφάβητον καὶ ἓνα πολίτην τῆς Ἰνδίας, πού θὰ εὐρίσκετο εἰς τὸ αὐτὸ στάδιον σχολικῆς μορφώσεως. Ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὁ πρῶτος, διὰ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἐνὸς περιβάλλοντος ὅπου ἡ πλειονότης εἶναι καλλιεργημένη, εἶναι ἐμποτισμένος μὲ τὸν ὀρθολογιστικὸν τρόπον ἐνεργείας, ἐνῶ ὁ δεῦτερος, ζῶν εἰς μίαν περιοχὴν ὅπου μόνον μία μειονότης εἶναι ἀνεπτυγμένη, ἔχει πολὺ ὀλιγώτερον συνειδητοποιήσει αὐτὴν τὴν ἰδιότητα.

Ἡμποροῦμε, λοιπόν, νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀφ' ἐνὸς ὁ βαθμὸς ἀναλφαβητισμοῦ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποτελέσῃ ἱκανοποιητικὸν κριτήριον διανοητικῆς

ώριμότητος καὶ ἀντιλήψεως καὶ ὅτι ἀφ' ἑτέρου τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον συμβάλλει μεγάλως εἰς τὴν διανοητικὴν ἀφύπνισιν τῶν λαῶν.

Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ἑνὸς ἄλλου φαύλου κύκλου. Ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν μορφωμένων, τόσο περισσότερον θὰ ἔχουν αἱ κοινωνικαὶ δυνάμεις τὴν τάσιν νὰ ἀνυψώσουν, δι' ἀντανακλάσεως, τὴν μέσσην στάθμην διανοητικῆς ὀριμότητος. Ὅσο δὲ περισσότερον περιωρισμένος εἶναι ὁ πυρὴν τῶν ἱκανοποιητικῶς μορφωμένων ἀνθρώπων, τόσο μικρότερα θὰ εἶναι ἡ δυνατότης διὰ τὴν μεγάλην πλειονότητα νὰ μετὰσχη τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, καὶ αὐτὸ διὰ δύο λόγους. Ὁ περιωρισμένος ἀριθμὸς μορφωμένων ἀτόμων εὐνοεῖ τὴν δημιουργίαν κλειστῶν κύκλων, οἱ ὅποιοι παραμένουν ἀπομονωμένοι, δίχως νὰ ἡμπορῇ ὁ πληθυσμὸς νὰ ἐπωφεληθῇ. Ἐκ παραλήλου, ὅσον ὁ εὐνοημένος κύκλος εἶναι μικρότερος, τόσοον θὰ ἔχουν τὴν τάσιν, διὰ νὰ μὴν εἰποῦμε τὸν πειρασμόν, νὰ ἐμποδίζουσιν ἢ νὰ ἀποθαρρύνουσιν τὴν διανοητικὴν ἐξύψωσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀκριβῶς διότι τὰ πνευματικά, κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ πρωτεῖα τῆς ομάδος ἀποτελοῦν συνάρτησιν τῆς συντηρήσεως καί, κατὰ συνέπειαν, τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ κράτους τῆς στασιμότητος.

Ἄλλὰ ἡ διαιώνισις τῆς διανοητικῆς ὑπαναπτύξεως δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἀπλῶς διὰ συλλογισμῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ εἰσόδημα καὶ τὸν ὑπερπληθυσμόν. Εἴμεθα συνεχῶς καὶ περισσότερον πεπεισμένοι ὅτι εἶναι ἡθελημένοι οἱ παράγοντες ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι συνθέτουν τὸ κυριώτερον ἐμπόδιον καὶ ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς προσπάθειας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐξαρτᾶται ἄμεσα ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισιν αὐτῆς τῆς ομάδος τῶν δυνάμεων. Τὸ πλεόν ὅμως σημαντικὸν στοιχεῖον ἔγκειται εἰς τὴν στατικὴν ἐρμηνείαν, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς τὴν κλασσικὴν θεωρίαν τῶν διεθνῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τῆς διεθνοῦς ἐξειδικεύσεως, βάσει τῆς ὁποίας θεωρεῖται φυσιολογικὸν νὰ διατηρῇ ἡ πτωχὴ οἰκονομία τὴν ἐκ παραδόσεως διάρθρωσίν της, πού στηρίζεται εἰς τὴν προσφορὰν ἀφθόνων καὶ ὀλιγαρκῶν ἐργατικῶν χειρῶν.

Ἡ βιολογικὴ θεωρία τῆς ὑπαναπτύξεως

Ἡ βιολογικὴ ἐξήγησις τῆς διανοητικῆς ὑπαναπτύξεως ἐκέντρισε πάντοτε τὴν περιέργειαν τῶν ἐρευνητῶν. Ἐννοοῦμεν δι' αὐτῆς τὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία διατείνεται ὅτι ἡ διανοητικὴ ἱκανότης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν κληρονομικὸν παράγοντα, εἰς τρόπον ὥστε ἡ σύνθεσις τοῦ ἐγκεφάλου τῶν μὴ ἀνεπτυγμένων ἀτόμων δὲν τοὺς ἐπιτρέπει παρὰ νὰ ἐγγίσουν ἕνα ὄρισμένον στάδιον νοημοσύνης. Θὰ ἦτο, ἰσχυρίζεται, ἀναγκαῖον νὰ παρέλθουν πολλαὶ γενεαί, καλῶς ἐξησκημένοι, διὰ νὰ ἀνεύρῃ ὁ ἐγκέφαλος τὸ σύνολον τῆς ἀποδόσεώς του. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ὄρισμένοι ἐρευνῶντες, ἀναληφθεῖσαι τελευταίως εἰς ἐξειλιγμένας χώρας, τείνουσιν νὰ ἀποδείξουσιν ὅτι ἡ διανοητικὴ ἱκανότης εἶναι ἐν μέρει πράγματι κληρονομικὴ.

Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἡ θεωρία αὐτὴ περικλείῃ μίαν δόσιν ἀληθείας, εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ὁ κοινωνικὸς παράγων εἶναι κυρίαρχος, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ μέγεθος τῆς κληρονομικῆς ἐπιρροῆς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαφεύσῃ τὸν νόμον

τῆς κοινωνικῆς προόδου. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ στηρίζεται ἄλλωστε ἐπὶ τῶν γεγονότων. Πράγματι, ἐὰν τὸ παράδειγμα τῶν ὑπερόχων φυσιογνομίων πού προέρχονται ἀπὸ τὰς πτωχὰς χώρας δὲν ἀποτελεῖ ἀπόλυτον ἀπόδειξιν, διότι αἱ προσωπικότητες αὐταὶ προέρχονται συνήθως ἀπὸ τὰς ὑψηλὰς κοινωνικὰς βαθμίδας, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ στερεῖται τῶν μέσων πρὸς διανοητικὴν ἐξύψωσιν, αἱ κοινωνικαὶ ἀναταραχαί, αἱ ὁποῖαι ἐσημειώθησαν εἰς ὠρισμένας χώρας, ἄλλοτε καθυστερημένας, ἀπέδειξαν ὅτι ἡ διανοητικὴ ἔξαρσις τοῦ ἀνθρώπου δὲν ὑπακούει εἰς τὸν κληρονομικὸν παράγοντα.

Εἶναι, ἄλλωστε, ἐνδεικτικόν, ὅπως ὑπογραμμίζει ὁ Gunnar Myrdal, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ θεωρία, ἀπὸ τῆς γεννήσεώς της, ἐξελίχθη ἐντὸς τῆς «πεφωτισμένης παραδόσεως τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ὀρθολογισμοῦ» καὶ δὲν ἔδωκε ποτὲ πνευματικὴν πίστιν εἰς τὰς θεωρίας περὶ ἐμφύτων ποιοτικῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι τάχα παρατηροῦνται μεταξύ τῶν διαφορῶν ὁμάδων τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς.

Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα ὡς κριτήριον ταξινομήσεως

Ἡ ἀκριβὴς ἀξιολόγησις τοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεως κάθε χώρας ἀποτελεῖ ἔργον δυσχερές. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ χρησιμοποίησις τῶν κοινοποιουμένων στατιστικῶν στοιχείων περὶ τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα καὶ τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἀποτελεῖ, λόγῳ τῆς ἀπλότητος τῆς μεθόδου, τὸν καλύτερον τρόπον προσεγγίσεως τοῦ προβλήματος. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ἀπληλαγμένη σοβαρῶν ἀτελειῶν, ἐναντι τῶν ὁποίων εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου.

Ἐν πρώτοις, ὠρισμένοι παράγοντες τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δὲν ἀπεικονίζονται εἰς τοὺς πίνακας τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν. Κατόπιν, ἐν ἀξιόλογον πρόγραμμα ἐπενδύσεων, ἀποτελοῦν τμῆμα μακροπύου οἰκονομικοῦ πλάνου καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόδοσις δὲν θὰ ἀναφανῆ παρά μακροχρονίως, ἢμπορεῖ εἰς τὸ μεταβατικὸν τοῦτο διάστημα, εἴτε νὰ συγκρατῆ εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τὸ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικὸν εἰσόδημα, εἴτε ἀκόμη νὰ τὸ μειώνη. Ἐπιπροσθέτως μία αὐξήσις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἢμπορεῖ νὰ ὀφείλεται εἰς ἐξωγενῆ αἰτία. Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἐθνικῶν πόρων ὑπὸ ξένων ἐταιρειῶν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐφοδιάζῃ ἀκόπως τὸ Κράτος μὲ ἐν σημαντικὸν εἰσόδημα, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνῃ ὅτι ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν ὁ μηχανισμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τέλος, εἰς περίπτωσιν ὀξείας ἀνισότητος εἰς τὴν κατανομήν τοῦ εἰσοδήματος, ἢμπορεῖ νὰ ἀπεικονίζεται μὲν ὑψηλὸν ἐθνικὸν εἰσόδημα, ἢ διάρθρωσις ὅμως αὕτη ἀποτελεῖ τροχοπέδην διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας.

Ἡ ἔννοια τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ εἰσοδήματος

Ἄλλὰ ἐὰν τὸ μέσον κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα δὲν ἀποτελῆ τελείως ἱκανοποιητικὸν κριτήριον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, εἶναι ἀκόμη ὀλιγώτερον κατάλληλον ὡς δείκτης βελτιώσεως τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως. Τὸ μέσον κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἀποτελεῖ τυπικὸν παράδειγμα τῶν «ἀπατηλῶν

μέσων ὄρων», κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν ἔκφρασιν τοῦ L. Hersch. Πράγματι, εἶναι δυνατὸν ἢ αὐξήσις τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος νὰ συνοδεύεται ἀπὸ διεύρυνσιν τοῦ χάσματος πού διαιρεῖ μίαν μειονότητα, ἢ ὅποια ἠύξησε τὴν ἀνεσίαν τῆς ἔτι περισσότερον καὶ τὴν πλειονότητα ἢ ὅποια ἠμπορεῖ νὰ ἐπτώχυνε πιθανὸν ὄχι μόνον κατὰ σχετικὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἀπόλυτον ἐκτίμησιν. Ὁ Myrdal πιστεύει μάλιστα εἰς τὴν ὑπαρξιν οἰκονομικοῦ νόμου πού προσδιορίζει, ὅτι ἡ ἄνισος διανομὴ τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τὸ ἔθνικόν εἰσόδημα εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ὑπαρξίς βιομηχανικῶν χωρῶν καὶ χωρῶν ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων, τῶν μὲν παρὰ τὸ πλεονὸν τῶν δέ, ὑποχρεωμένων νὰ ἀνταλλάσσουν τὰ προϊόντα των ἐπωφελοῦμεναι τῆς διεθνούς ἐξειδικεύσεως, δίχως ὁμως νὰ θέτουν ὑπὸ ἐπανεξέτασιν τοὺς βασικοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τῆς οἰκονομικῆς των πολιτικῆς, ἀποτελεῖ θεμελιώδη ἀντίφασιν.

(Ἀπὸ ἔκθεσιν τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Εὐρώπην τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν)

Φιλελευθέρη θεωρία καὶ θεωρία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως

Εἶναι δίκαιον νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἡ κλασσικὴ θεωρία τῶν διεθνῶν ἀνταλλαγῶν οὐδέποτε ἔκαυχήθη ὅτι εἶναι θεωρία ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἱκανὴ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἱ ὅποια ὑστέρησαν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς προόδου. Ἡ κλασσικὴ λογικὴ ἀποβλέπει εἰς τὴν μεγιστοποίησιν τοῦ πλούτου τῆς ἀνθρωπότητος ξεκινώντας ἀπὸ τὴν δεδομένην εἰκόνα κατανομῆς συντελεστῶν παραγωγῆς.

Ὁ Lionnel Robbins ἔδωσε μίαν ἐπιτυχητὴν ἐξήγησιν τῆς μεγιστοποιήσεως τῆς ὠφελείας ἐκ τῶν διεθνῶν ἀνταλλαγῶν. Πρόκειται, λέγει, διὰ τὸ κέρδος πού ἐπιτυγχάνεται βάσει μιᾶς «κοσμοπολιτικῆς» ἐκτιμήσεως τοῦ κόστους.

Τὸ νὰ ἀντιτάσσουμε, συνεπῶς, ἀπλῶς καὶ μόνον τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τὸ φιλελεύθερον δόγμα τῶν διεθνῶν ἀνταλλαγῶν, στερεῖται, κατὰ τὴν γνώμην μας, περιεχομένου. Τὸ νὰ ἐρευνηθῇ, ἀντιθέτως, κατὰ πόσον ἢ ἐφαρμογὴ τῆς φιλελευθέρης θεωρίας συμβιβάζεται μὲ μίαν ὀρθολογιστικὴν πολιτικὴν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τοῦτο ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς ἐποικοδομητικὸν ἔργον.

Στατικὴ καὶ δυναμικὴ θεώρησις

Ἡ κλασσικὴ θέσις, δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διεθνή κατανομήν τῆς ἐργασίας, στηρίζεται ἐπὶ τῆς στατικῆς θεωρίας, ἐνῶ τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἀντιμετωπίζονται διὰ τοῦ δυναμικοῦ τρόπου σκέψεως. Αὐτὴ ἡ διάκρισις, ὅσον στοιχειώδης καὶ ἐὰν φαίνεται, διέφυγε τῆς προσοχῆς τῶν θεω-

ρητικών, πράγμα που ώδήγησε εις μεγάλην σύγχυσιν. Διότι είναι λογικόν ότι τὰ ἐπιχειρήματα, που καθίστανται ἀποδεκτά ἐντὸς τοῦ στατικοῦ πλαισίου ἀντιμετώπισεως τῶν προβλημάτων, δὲν ἔχουν πλέον ἐφαρμογὴν ὅταν ἐκτιμῶνται διὰ μέσου τῆς δυναμικῆς ὀπτικῆς.

Ὁ τρόπος ἐρεύνης τῶν οικονομικῶν φαινομένων ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν ὁ τῆς τομῆς εἰς ἓν ὠρισμένον σημεῖον. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως δὲν ὑπάρχουν ἀμετάβλητοι παράγοντες· ὑπάρχουν μόνον μεταβλητοί, εἰς τρόπον ὥστε ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως ἡ ἀνάλυσις τῶν στατικῶν καταστάσεων νὰ εἶναι περιωρισμένης σημασίας. Ἡ δυναμικὴ θεωρία μελετᾷ τὰ οικονομικὰ προβλήματα εἰς μίαν ὠρισμένην στιγμὴν ἔχουσα ἓν ὄφει τὰς διακυμάνσεις εἰς μίαν παρελθούσαν ἢ μελλοντικὴν φάσιν.

Εἶναι γεγονός ὅτι αἱ θεωρίαι τῶν πρώτων κλασσικῶν συγγραφέων περιλαμβάνον πολλὰ δυναμικὰ στοιχεῖα, που ἀνευρίσκονται εὐκόλα εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ricardo, τοῦ Malthus καὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων των. Ἡ θεωρία περὶ ἔγγειου πρυσόδου, ὁ νόμος τοῦ πληθυσμοῦ, εὐρίσκουν, βεβαίως, τὴν ἐφαρμογὴν των ἐντὸς τοῦ χρόνου. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς δυναμικῆς ὀπτικῆς περιορίζεται ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀντιμέτωπισιν ὠρισμένων μόνον προβλημάτων τῆς οικονομικῆς. Οἱ νεοκλασσικοὶ ἐγκατέλειψαν βαθμηδὸν αὐτὴν τὴν ἄποψιν καὶ προσηνατολίσθησαν πρὸς τὴν σταθερὰν ἰσορροπίαν καὶ τὰς στιγμιαίας εἰκόνας. Ἦλθον ὅμως κατόπιν αἱ μελέται τῆς Σουηδικῆς Σχολῆς, αἱ ὁποῖαι ὠμίλουσαν πλέον περὶ διαρκοῦς ἀνισορροπίας τῆς οικονομικῆς συγκυρίας, ἐπηκολούθησαν δὲ αἱ ἔρευναι πρὸς τὴν ψυχολογικὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀτόμου ὡς οικονομικοῦ φορέως, αἱ ὁποῖαι ἐφάνησαν νὰ στηρίζονται εἰς τὴν ἄξίαν τῶν προγνώσεων, τῆς ἀναμονῆς, τῶν προεξοφλουμένων γεγονότων. Ὁ Keynes, χρησιμοποίησας αὐτὸ τὸ στοιχεῖον καὶ συνθέσας τὴν πρόγνωσιν καὶ τὰς περιόδους εἰς τὴν γενικὴν θεωρίαν τῆς παραγωγῆς, κατέστησε τὸν χρόνον ἀναπόσπαστον παράγοντα τῆς οικονομικῆς σκέψεως. Ὁ Keynes συνέβαλεν οὕτω ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ἀνακίνησιν τῆς ἀντιθέσεως στατικῆ - δυναμικῆ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἔχη αὕτη σήμερον καταστῆ μία ἀπὸ τὰς στοιχειώδεις διχοτόμους τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἐξειδίκευσις καὶ διεθνὲς ἐμπόριον

Ἰσχυριζόμενοι ὅτι τὸ ἀξίωμα τῆς ἐξειδικεύσεως, βάσει τῆς φιλελευθέρως ἀντιλήψεως περὶ διεθνοῦς ἐμπορίου, ἀποτελεῖ στατικὸν κριτήριον, ἐννοοῦμεν ὅτι αὕτη προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν κατανομὴν τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, ὅπως εὐρίσκεται διαρθρωμένη εἰς μίαν δεδομένην στιγμὴν. Εἶναι βεβαίως πρόδηλον ὅτι ἐὰν αὕτη ἡ κατανομή τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς μεταβληθῆ κατὰ ἓνα οἰονδήποτε τρόπον, ἡ διεθνὴς ἐξειδίκευσις-τῶν ἄλλων παραγόντων παραμενόντων ἀμεταβλήτων-θὰ ἔχη τὴν τάσιν νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὴν νέαν κατάστασιν.

Τὸ σόφισμα αὐτῆς τῆς λογικῆς κατασκευῆς ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου «παγώνει» τὴν εἰκόνα τῆς ἐξειδικεύσεως

ανά τον κόσμο και δεν είναι εις θέσιν να ευνόηση την εξέλιξιν παρά εντός τῆς κατευθύνσεως, πού ὀρίζει ἡ ἀποκτηθεῖσα ἐξειδίκευσις.

Ἡ παροῦσα διεθνὴς ἐξειδίκευσις εἶναι ὀρθολογιστικὴ ἐφ' ὅσον τὴν θεωροῦν ὑπὸ τὴν παγκόσμιον ὀπτικὴν, δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ βραχυχρόνια ἀποτελέσματα τῆς καὶ ἐφ' ὅσον αἱ δοθεῖσαι προϋποθέσεις ἀναπτύξεως θεωροῦνται ὡς ἀμετάβλητοι. Ἀλλὰ εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ σημερινὴ σύνθεσις τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας ἔχει ἐπιτευχθῆ ἐπὶ ἄκρως ἀνίσου ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς. Εἶναι ὡς ἐκ τούτου φανερόν ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς πού θὰ τεθῆ εἰς ἐνέργειαν ὁ «ἐπισωρευτικὸς μηχανισμὸς» (cumulative process) τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως μέχρι καὶ τῶν πλέον ἀποκληρωμένων χωρῶν, αἱ ὑποθέσεις αὐταί, πού ἐθεωροῦντο προηγουμένως ὡς ἀμετάβλητοι, μετατρέπονται εἰς μεταβλητάς.

Ἐὰν θεωρήσωμεν ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἐπικράτεια ἀποτελεῖ τὸ ἰδεῶδες πλαίσιον διὰ τὴν μελέτην τῶν συνεπειῶν, πού θὰ εἶχεν ἡ πλήρης ἀπελευθέρωσις τῆς κινήσεως τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐλευθερίαν τὴν ὅποιαν πολλοὶ οἰκονομολογοὶ θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἴδουν ἐδραιουμένην ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι ἐν προκειμένῳ ἐνδεικτικὴ ἡ ἀποψις τοῦ καθητοῦ Myrdal, τότε ἐκτελεστικοῦ γραμματέως τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Εὐρώπην, περὶ Νοτίου Ἰταλίας. Ἰσχυρίσθη κατὰ τὴν διάρκειαν δημοσίας συζητήσεως ὅτι ἡ σύστασις τοῦ ἰταλικοῦ κράτους ὄχι μόνον παρημπόδισε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοτίου τμήματος τῆς χερσονήσου, ἀλλὰ προεκάλεσε τὴν οἰκονομικὴν ὑποχώρησιν αὐτοῦ, κατὰ ἀπόλυτον μάλιστα ἐκτίμησιν.

Οἱ φυσικοὶ πόροι συνάρτησις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως

Εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν αἱ διεθνεῖς ἀνταλλαγὴ ἐμπορευμάτων ἀφοροῦν ἕνα συνεχῶς αὐξανόμενον ἀριθμὸν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια στηρίζουν τὴν προέλευσίν των ὄχι εἰς προνόμια κλίματος, γεωγραφικοῦ πλάτους ἢ εὐφορίας τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ εἰς διαφορὰν τοῦ βαθμοῦ βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ δυναμικὴ λοιπὸν θεωρία τοῦ συγκριτικοῦ κόστους παραδέχεται διάφορον σύνθεσιν κόστους διὰ κάθε ἐπίπεδον εἰσοδήματος καὶ παραγωγῆς. Παραλλήλως, ὅσον καὶ νὰ φαίνεται τοῦτο a priori περίεργον, θεωρεῖ τοὺς φυσικοὺς πλοῦτοπαραγωγικοὺς πόρους ἐπίσης συνάρτησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πράγματι, ἡ ἀξία τῶν φυσικῶν πόρων εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τὸν βαθμὸν ἀναπτύξεως μιᾶς χώρας ἢ μιᾶς οἰκονομικῆς περιοχῆς.

Αὐτὴ ἡ ἀκριβολογία διαφεύγει συνήθως τῆς προσοχῆς τῶν μελετητῶν, οἱ ὅποιοι, συνηθισμένοι εἰς τὸν κενύσιανὸν τρόπον σκέψεως, ἔχουν τὴν τάσιν νὰ συγχέουν τοὺς ὑπὸ ἐκμετάλλευσιν πόρους μετὰ τοὺς δυναμικοὺς πόρους. Διότι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἡμποροῦμε νὰ διακρίνομε π.χ. ἀφ' ἐνὸς τὴν ἀξίαν τῶν ἐργατικῶν χειρῶν πού εἶναι καταδικασμένα εἰς χρονίαν ἢ λανθάνουσαν ἀνεργίαν ἢ ἀκόμη ἕνα ἐντοπισμένον μεταλλευτικὸν ὑπόγειον στρῶμα καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν χρησιμοποίησιν ἐργατῶν, θύματα τεχνολογικῆς ἢ μεταβατικῆς

άνεργίας ή επίσης τήν δραστηριοποίησιν τής παραγωγικής αποδόσεως μιᾶς ἐπιχειρήσεως ἔστω καί πέραν τοῦ ὄπτιμου σημείου αὐτῆς.

Ὁ καθηγητής Viner, ἓνα ἀπό τὰ διασημότερα ὀνόματα τής συγχρόνου φιλελευθέρας σχολῆς, γράφει χαρακτηριστικῶς : « Ἡ Ἑλβετία δέν διαθέτει σχεδόν οὔτε ἓνα φυσικόν πλεονέκτημα διὰ τήν οικονομικήν τῆς ἀνάπτυξιν. Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν ὅλων τῶν φυσικῶν παραγόντων, πού ὑπείσέρχονται εἰς τήν προκειμένην ἐκτίμησιν, ἡμπορεῖ νά χαρακτηρισθῆ ὡς μία ἀπό τὰς ὀλιγώτερον εὐνοημένας χώρας τοῦ κόσμου. Καί ὁμως, ὁ ἔθνικός τῆς κατά κεφαλὴν πλοῦτος ἐγγίζει ἢ τουλάχιστον σχεδόν ἐγγίζει τὸ ὑψηλότερον παγκόσμιον ἐπίπεδον».

Αὐτὰ δέν ἀναιροῦν τὸ γεγονός ὅτι ἡ προσπάθεια διὰ τήν ἀνάπτυξιν μιᾶς χώρας θά εἶναι πολὺ περισσότερον εὐχερῆς καί ταχεῖα ἔάν οἱ φυσικοὶ τῆς πόροι εἶναι ἀφθονοί. Τὸ ἐπιχείρημα συνίσταται εἰς τὸ ὅτι οἱ φυσικοὶ πόροι, τοὺς ὁποίους ἐπέμεναν νά ἐκλαμβάνουν ὡς δεδομένους, οὐδέποτε ὑπῆρξαν καί πόσον μᾶλλον ποτὲ δέν θά ἀποκτήσουν εἰς τὸ μέλλον αὐτὸν τὸν χαρακτήρα : κάθε δὲ χώρα, ὅσο ἀγνοημένη καί ἔάν εἶναι, ἡμπορεῖ νά καλύψῃ αὐτὸ τὸ κενόν.

Ἡ σύγχρονος ἀποψις περὶ κόστους

Δέν εἶναι συνεπῶς ὑπερβολικόν νά ἰσχυρισθῶμεν ὅτι οἱ φυσικοὶ πόροι πολλαπλασιάζονται ἐνῶ ἀναπτύσσεται ἡ οἰκονομία. Διαφαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ τρέχουσα ἔννοια περὶ κόστους δέν ἡμπορεῖ πλέον νά ἐκλαμβάνεται ὡς κριτήριον καθορισμοῦ τῆς ἀποδοτικότητος μιᾶς ἐπιχειρήσεως ἢ τῆς σκοπιμότητος ὅπως προστατευθῆ ἡ λειτουργία μιᾶς παραγωγικῆς μονάδος. Ἡ ἔννοια τοῦ «πραγματικοῦ κόστους», πού ἀντικαθιστᾷ τήν τρέχουσαν ἀντίληψιν περὶ κόστους, προσπαθεῖ νά προσδιορίξῃ μίαν τιμὴν εἰς κάθε πιθανὸν ἐπίπεδον τῆς παραγωγῆς λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τόσον τὰς δυνατὰς ἐξελίξεις τῆς γενικωτέρας οικονομικῆς συγκυρίας ὅσον καί τήν «κοινωνικὴν ἀπόδοσιν» πού προκαλεῖ ἡ ἐλεγχόμενη δραστηριότης. Ὑπὸ τὸν ὄρισμὸν αὐτὸν ἐννοοῦμεν τὰς ἐξωτερικὰς οικονομίας ὑπὸ τήν εὐρείαν ἔννοιαν τῆς λέξεως.

Σπεύδομεν ὁμως νά διευκρινίσωμεν ὅτι ἀποτελεῖ χίμαιραν νά πιστευταί ὅτι μία παρομοία μαθηματικὴ προσπάθεια τύπου Leontief θά ἠδύνατο νά ἀναληφθῆ ἐπιτυχῶς ὑπὸ τὰς κρατούσας συνθήκας εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας.

Ἡ στήριξις τοῦ προγράμματος οικονομικῆς ἀναπτύξεως ἐπὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ συντελεστῶν παραγωγῆς ἀποτελεῖ καί δι' ἓνα ἄλλον λόγον βραχυπρόθεσμον προοπτικήν. Θά ἦτο πράγματι ἐλάχιστα ρεαλιστικὴ μία μελέτη τῶν δυνατοτήτων ἀναπτύξεως μιᾶς οἰκονομίας δίχως νά ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ κινητικότης τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, τῆς ἐργασίας παραδείγματος χάριν, ἡ ὁποία, καίτοι σήμερον εἶναι περιορισμένης ἐκτάσεως, θά ἐλάμβανε νέαν ζωὴν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς περιφερειακῶν συμφώνων, ἐφ' ὅσον ταῦτα θά περιελάμβαναν οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ποσοστὰ ἀπασχολήσεως καί ἐπίπεδα ἀναπτύξεως αἰσθητῶς ἀνόμοια.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ «Welfare State»

Τὸ πλέον ἐντυπωσιακὸν ἐκ τῶν μαρξιστικῶν δογμάτων, ποὺ προορίζονται διὰ τὸν ἀποκαλούμενον καπιταλιστικὸν κόσμον, ἦτοι τὸ ἀναπόφευκτον τῆς πτωχεύσεως καὶ τῆς ἀπολύτου ἐξαρτήσεως τῶν ἀσθενῶν μονάδων ἐκ τῶν ἰσχυρῶν, διεψεύσθη ἀπολύτως ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἐπιπέδου. Ἡ ἀνισότης τῶν εὐκαιριῶν ἐμειώθη εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας χάρις εἰς τὴν φορολογικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς τῆς «εὐημερίας» (welfare state).

Ἡ λειτουργία τῶν συνθέτων κοινωνικῶν μηχανισμῶν ἀπέδειξεν ὅτι ἔχει εἰς τὰς προοδευμένας χώρας ἰσχυρὸν ἐπισωρευτικὸν χαρακτήρα. Πράγματι, ἡ ἄρσις τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν φραγμῶν καὶ ἡ σταδιακὴ πραγματοποίηση τῆς ἰσότητος τῶν εὐκαιριῶν, ἀπετέλεσαν ἐν μέρει συνέπειαν καὶ ὄχι ἀπαραιτήτως προϋπόθεσιν ἢ αἰτίαν τῆς οἰκονομικῆς προόδου καὶ τοῦ βελτιομένου ἐπιπέδου διαβιώσεως. Ἀποτελεῖ πλέον ἄλλωστε παραδεδεγμένον ἀξίωμα ὅτι ὅταν μία οἰκονομία τείνῃ νὰ καταστῆ στατικὴ μειοῦται συγχρόνως ἡ ἐυλυγισία τῆς καθὼς καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ρευστότης.

Ἡ ὀγκουμένη διεθνὴς ἀνισότης

Ἐὰν ὁμως ἐπιχειρήσωμεν νὰ μετατοπίσωμεν τὸ μαρξιστικὸν ἐπιχείρημα ἐπὶ τῆς διεθνοῦς πραγματικότητος—καίτοι φαίνεται ὅτι ὁ ἔμπνευστὴς τοῦ τὸ προώριζε ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον πρὸς χρῆσιν τοῦ ἔθνικοῦ πλαισίου—θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι αἱ ἄνισοι δυνάμεις τῆς φιλελευθέρου οἰκονομίας, μὴ προσκρούσασαι ἐπὶ μιᾷ ἰσχυρᾷ διεθνοῦς πολιτικῆς, τελικῶς ἐκυριάρχησαν.

Εἰς τὰς προηγμένας χώρας ὑπάρχει συνείδησις τοῦ γεγονότος ὅτι μετέχουν ἐνὸς ὕλικου πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος προσέφερε καὶ ὑπόσχεται νὰ συνεχίσῃ νὰ ἐξασφαλίζῃ ταχέως βελτιούμενα ἐπίπεδα διαβιώσεως. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, λαμβανομένην ὡς ἐν σύνολον, δὲν ἔχει σημειωθῆ οὐδεμία πρόσδος. Ὅπως ὁ H. Singer τονίζει χαρακτηριστικὰ, τὸ παγκόσμιον πραγματικὸν εἰσόδημα κατὰ κεφαλὴν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἐπίπεδον διαβιώσεως τοῦ μέσου ἀνθρώπου εἶναι πιθανὸν χαμηλότερον σήμερα ἀπὸ ὅ,τι ἦτο τὸ 1913 ἢ ἀκόμη τὸ 1900 καὶ παλαιότερα, διότι τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἐβελτίωσαν ταχύτατα τὰ οἰκονομικὰ τῶν ἐπίπεδα ἀπετέλεσαν ἐν συνεχῶς καὶ μειούμενον ποσοστὸν ἐκ τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς.

Πράγματι, ἐντὸς τοῦ ἔθνικοῦ χώρου, ἡ ἀνακατανομὴ τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος ἐπιτυγχάνεται ἀφ' ἐνὸς διὰ τοῦ ἐλεγχόμενου μηχανισμοῦ τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ δαπανῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς τιμῆς τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς. Ἐπὶ τῆς διεθνοῦς ὁμως σκηνῆς δὲν ἀνεύρισκεται οὔτε πραγματικὸς προϋπολογισμὸς συντασσόμενος ἀπὸ ὑπερεθνικῶν ὄργανων, οὔτε ρεαλιστικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ πολιτικὴ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν δραστηριοποίησιν τοῦ ἐπισωρευτικοῦ μηχανισμοῦ ἀναπτύξεως εἰς τὰς πτωχὰς καὶ στασίμους οἰκονομίας.

Ἡ ἐπιστημονικὴ περιέργεια, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐντιμότης καθὼς καὶ ἡ συνεχὴς προσέγγις τῶν λαῶν, συνετέλεσαν ὥστε οἱ ἐνδιαφερόμενοι παράγοντες καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν νὰ συνειδητοποιήσουν τὸ μέγεθος τῆς ἐξωφρενικῆς ἀνισότητος, ἀνισότητος ἢ ὁποῖα ἐμφανίζεται εἰς ὅλην τῆς τὴν τραγικὴν ἔκτασιν ὅταν συγκρίνωμεν ὄχι τὸ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικὸν εἰσοδήμα, ὅπως γίνεται συνήθως μετὰς στατιστικὰς παραβολὰς, ἀλλὰ τὰς πραγματικὰς διαφοράς, ποῦ συνεπάγεται ἀφ' ἐνὸς ἡ ἐφαρμογὴ πολιτικῆς εὐημερίας, ποῦ χαρακτηρίζει τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῶν προηγμένων χωρῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ πραγματικότης τῶν πτωχῶν χωρῶν. Ἀπομένει μάλιστα νὰ πεισθῶμεν κατὰ πόσον ἡ κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς πτωχὰς χώρας διογκῶναι, ὅπως ὑποπτευόμεθα, συνεχῶς καὶ περισσότερον τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει μετὰξὺ τοῦ εἰσοδήματος τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν εὐημερούντων λαῶν καὶ ἐκείνου τῆς πλειοψηφίας τῶν δυστυχοῦντων. Μόνον τότε θὰ γνωρίσωμεν ποῖον εἶναι τὸ πραγματικὸν ἐπίπεδον διαβιώσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόλυτος καὶ συγκριτικὴ ἐξέλιξις του εἰς τὸν χρόνον.

Ἡ ἀπαρχὴ πολιτικῆς διεθνοῦς ἐξισορροπήσεως

Ὅφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν συνειδητοποίησιν αὐτῆς τῆς ἐξελίξεως ἡ ἀνάληψις ἐκ μέρους τῶν ὑπευθύνων παραγόντων τοῦ Νέου Κόσμου ὠρισμένων πρωτοβουλιῶν, ποῦ καλύπτωμεν συνήθως μετὰ τὸν ὄρον «ἀμερικανικὴ βοήθεια». Διότι εἶναι δίκαιον νὰ διακρίνωμεν εἰς τὸ θεμελιῶδες κίνητρον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐστηρίχθη ἡ βοήθεια, αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνακατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος ἐπὶ διεθνοῦς ἐπίπεδου. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς, ἡ ὁποῖα ὑπαγορεύει εἰς τὰς ἀρμοδίας ἀρχὰς τὴν μορφήν καὶ τὰς τάσεις τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Ἡ σύγκρισις αὐτὴ εἶναι τοσοῦτω μᾶλλον εὐλογος καθ' ὅσον τὸ σύστημα τῆς βοήθειας ὅπως καὶ τῆς φορολογίας δὲν προσδιορίζεται ἀπὸ τοὺς αὐτομάτους οἰκονομικοὺς μηχανισμοὺς τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ στηρίζεται ἐπὶ αὐτοτελῶν κριτηρίων.

Ἐὰν αὐτὴ ἡ πρωτοβουλία ἐπεξετείνετο μετὰξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων λαῶν θὰ ἀπετέλει προέκτασιν ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς ἐπίπεδου τῆς ἀρχῆς τῆς προοδευτικῆς φορολογίας. Μία τοιαύτη ἐνέργεια θὰ ἱκανοποιεῖ δύο συγχρόνως ἀνάγκας. Πράγματι, ἐνῶ ἡ ἐθνικὴ φορολογικὴ πολιτικὴ ἀποβλέπει κυρίως εἰς ἐπίτευξιν κοινωνικοῦ ἀποτελέσματος, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τῆς διεθνοῦς σκηπῆς θὰ ἡῦνῳει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνακούφισιν μιᾶς καθαρῶς ἀνθρωπιστικῆς φροντίδος, καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν καθυστερημένων χωρῶν.

Πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν θὰ εἶχε φανῆ ἀπίθανος ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνακατανομῆς τῶν εἰσοδημάτων θὰ εὔρισκε συντόμως τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου. Κι' ὅμως, ἀκόμη καὶ ἐὰν ἐξαιρέσουμε τὴν ἀμερικανικὴν βοήθειαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀποδίδουν πολλοὶ πολιτικὴν χροιάν, τὰ προγράμματα Τεχνικῆς Βοήθειας τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ἐφαρμογὴν ἐπὶ περιορισμένης κλίμακος τῆς ἀρχῆς περὶ διεθνοῦς ἀνακατανομῆς.

Ἡ θεωρητικὴ ἐξήγησις τῆς βοήθειας

Θὰ ἀνοίξωμεν ἐδῶ μίαν παρένθεσιν διὰ νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὴν θεωρητικὴν τοποθέτησιν τῆς ξένης βοήθειας, ἀπὸ οἰκονομικῆς πάντοτε πλευρᾶς.

Ὑποστηρίζεται, ὅτι ἡ βοήθεια διαφέρει ἀπὸ τὰ δάνεια εἰς τὸ ὅτι ἐνῶ ἡ δευτέρα προκαλεῖται ἀπὸ καθαρῶς ἐμπορικὰ κίνητρα, ἡ βοήθεια, ὑπὸ μορφήν δωρεᾶς, παρέχεται εἰς ἀναγνώρισιν τῆς διεθνοῦς ἀνισότητος, ἥτοι τῶν τεραστίων διαφορῶν, πού παρουσιάζει ἡ ὀριακὴ χρησιμότης τῶν ἀγαθῶν πρώτης ἀνάγκης διὰ τοὺς καταναλωτὰς εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τῆς γῆς. Ἡ τοποθέτησις αὐτὴ πραγματοποιεῖ καθαρὰν διάκρισιν μεταξὺ τοῦ προβλήματος τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς παραγωγικότητος τῶν ἐπενδύσεων, ὑπὸ τὴν συνήθη καὶ τὴν κοινωνικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου. Λαμβάνεται οὕτως ὡς δεδομένον ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνικὴ παραγωγικότης τῶν ἐπενδύσεων εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας, ἢ φροντὶς διὰ τὴν μεγιστοποίησιν τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς ὑποδεικνύει ὅπως τὸ κεφάλαιον διοχετεύεται πρὸς τὴν πλέον ἀποδοτικὴν τοῦ χρησιμοποίησιν, ὑπὸ τὸν ὄρον, βέβαια, ὅτι ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ ἐπιχειρῆται διεθνὴς ἀνακατανομὴ ὑπὸ μορφήν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν.

Παραδεχόμενοι αὐτὸν τὸν συλλογισμόν—διὰ νὰ μὴ ὀμιλήσωμεν περὶ κοινωνικῆς παραγωγικότητος τῶν ἐπενδύσεων, ἔκφρασιν πού μᾶς ἐκκληροδότησε ὁ Ρίγουι δίχως νὰ μᾶς ἐφοδιάσῃ καὶ μὲ μέσον μετρήσεως—ἢ ὅποια δὲν εἶναι ἀπαιτητῶς μεγαλυτέρα εἰς τὰς πλουσίας χώρας, ἀλλὰ εἶναι προφανῶς πολὺ μικροτέρα—λησημονοῦμεν ὅτι τὸ θεμελιῶδες παράπρον τῶν πτωχῶν χωρῶν δὲν εἶναι τόσον ἡ ἄνιστος κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, ὅσον ἡ ἄνιστος συμμετοχὴ εἰς τὸν κύκλον τῆς παγκοσμίου παραγωγικῆς δραστηριότητος.

Αἱ ζῶναι ἐλευθέρου ἐμπορίου

Ἀπὸ τὴν ἄλλην ὁμως πλευρὰν τὰ προταθέντα κατὰ καιροὺς σχέδια περὶ δημιουργίας ζώνης ἐλευθέρων συναλλαγῶν ἢ ἐνοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν ἀγορῶν ἐγκλείουν σοβαρώτατον κίνδυνον ἐφ' ὅσον ἐφαρμόζονται ἐπὶ οἰκονομῶν, αἱ ὅποια δὲν χαίρουν τοῦ ἰδίου περιπτώου βαθμοῦ ἀναπτύξεως. Αὐτὴ ἡ θέσις δὲν καταδικάζει, βεβαίως, τὸ ἀναντίρρητον πλεονέκτημα πού παρουσιάζει ἡ διεύρυνσις τοῦ οἰκονομικοῦ χώρου, πρᾶγμα εὐκταῖον τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ἀγορᾶς, ὅσον καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἰσχύος καὶ ἐμπορικῆς πολιτικῆς ἔναντι τρίτων. Μία τοιαύτη ἐνοποίησις θὰ ἦτο συνεπῶς ἀπολύτως συμφέρουσα διὰ χώρας χαμηλοῦ μὲν ἐπιπέδου οἰκονομικῆς δραστηριότητος, οὐσιωδῶς ὁμως ἴσου μεταξὺ τῶν.

Οὕτως, ἡ δημιουργία ζώνης ἀπολύτου ἐλευθέρου ἐμπορίου μεταξὺ τῶν χωρῶν—μελῶν τοῦ Ο.Ε.Ο.Σ. θὰ εἶχε βραδείας συνεπειάς ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τῶν πτωχῶν συνδαιτημόνων διότι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄμεση προσβολὴ τῆς βιομηχανικῆς τῶν δραστηριότητος, ἡ αἴσθησις ἐξαγωγικῆς ἀνέσεως, πού θὰ προεκάλεἰ ἡ ζήτησις γεωργικῶν προϊόντων θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὀδηγήσῃ εἰς

ἀμβλυνσιν τῆς γενικωτέρας προσπάθειάς διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, τοῦτο δὲ θὰ ᾔτο ἐξαιρετικὰ δυσάρεστον, διότι καὶ αὐτὸ τὸ συγκριτικὸν πλεονέκτημα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἰς τὴν νότιον Εὐρώπην ἀποτελεῖ συνάρτησιν τῆς ὑπάρξεως τῆς ζώνης καὶ δὲν ἐπεκτείνεται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπὶ τῆς διεθνoῦς σκηνῆς.

Ἐάν εἶναι ὁμως ἀληθές ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν χωρῶν ὀδηγεῖ πρακτικῶς εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὑποδούλωσιν τῶν τελευταίων, εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι τὸ διεθνὲς ἐμπόριον μεταξὺ χωρῶν τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως εἶναι ἀναμφιβόλως ἐπωφελές δι' ὅλα τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη, ἢ ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι, ἄλλωστε, προφανής. Πράγματι, τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καθὼς καὶ ἡ ταχύτερα αὐξησις τοῦ ὄγκου τῶν ἀνταλλαγῶν, ἀνήκει εἰς τὰς συναλλαγὰς μεταξὺ ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Θὰ παρατηρηθῆ ἀκόμη ὅτι μεταξὺ τῶν χωρῶν αὐτῶν σημειοῦνται περιωρισμένοι διαφοραὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ποσότητα καὶ κατανομήν τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς. Ἐννοοῦμεν τὴν ἀξίαν τοῦ κεφαλαίου πού ἀντιστοιχεῖ εἰς κάθε ἐργάτην, τὸ ἐπίπεδον ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, τοὺς κλιματολογικοὺς παράγοντας κλπ. Ἐνῶ ἡ ἐξειδίκευσις των, θεμελιωμένη ἐπὶ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν οἰκονομῶν, προωθῆθη ἐντὸς καὶ τῶν τριῶν μεγάλων κατηγοριῶν παραγωγικῆς δραστηριότητος, τῆς πρωτογενοῦς, δευτερογενοῦς καὶ τριτογενοῦς παραγωγῆς.

Ἀνάγκη νέας πνοῆς

Αἱ πτωχαὶ χώραι ἔχουν πιθανὸν περισσοτέραν ἀνάγκην ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, νὰ ἀπελευθερωθοῦν ἀπὸ ὠρισμένας ἐμόνοους ἰδέας, αἱ ὁποῖαι παιδεύουν τὸν κόσμον. Μία ἀπὸ τὰς πλέον πείσμονας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς πλέον βλαβεράς εἶναι ἡ φιλελευθέρα θεωρία, ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου εἰς σημεῖον ὥστε νὰ παρατηρῆται ὅτι καὶ οἱ πλέον θερμοὶ ὀπαδοὶ τοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς σχεδιασμένης οἰκονομίας δυσκολεύονται νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν γοητείαν, πού προκαλεῖ τὸ δόγμα τῶν ἐλευθέρων ἐμπορικῶν σχέσεων. Πράγματι, κάθε ἐπέμβασις εἰς τὴν παραγωγήν ἢ τὰς ἀνταλλαγὰς αἰτιολογεῖται ὄχι ἀπλῶς ὡς ἓνα μέσον πρὸς ἐπίτευξιν ἐνὸς συγκεκριμένου σκοποῦ, ἀλλὰ δικαιολογεῖται διὰ τῆς προβολῆς τῶν λόγων, πού ἐπιτρέπουν εἰς ὠρισμένας εἰδικὰς περιπτώσεις μίαν ἐξαίρεσιν εἰς τοὺς κανόνας τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου. Τὸ ἴδιον συναίσθημα προκαλεῖ καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Γενικῆς Συμφωνίας Δασμῶν καὶ Ἐμπορίου (G.A.A.T.), ὀργανώσεως ἢ ὁποῖα συνδέει συγχρόνως πλουσίας καὶ πτωχὰς χώρας ὡς μέλη τῆς.

Τὸ σημερινὸν παγκόσμιον πρόβλημα εἶναι πολὺ σοβαρὸν καὶ περίπλοκον διὰ νὰ ἀντιμετωπισθῆ μὲ ἐτοίμους θεωρίας ἢ μὲ ἓνα γενικὸν δόγμα, πού προβλέπει ἀκριβῆ λύσιν διὰ κάθε ἐνδεχομένην περίπτωσιν. Αἱ νέαι συνθηκαὶ καὶ τὰ νέα προβλήματα ἀπαιτοῦν νέαν σκέψιν, εἶναι διὰ τοῦτο λυπηρὸν ὅτι ἡ ὑπὸ συγγραφὴν γενικὴ θεώρησις τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀνα-

πτύξεως έμπνέεται κατά τὸ μεγαλύτερον τῆς τμήμα ἀπὸ τὰς ἐργασίας τῶν οἰκονομολόγων τῶν εὐημερουσῶν χωρῶν. Εἶναι τοῦτο λυπηρὸν διότι οἱ μελετηταὶ αὐτοὶ ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα ἐρασιτεχνικῶς, ἐφ' ὅσον τὰ συμφέροντα τὰ προσωπικὰ καὶ ἐκεῖνα τῶν ὀργανισμῶν καὶ χωρῶν τῶν ἐμμέσως μόνον θίγονται ἀπὸ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου.

Ὁ Robbins, ἓνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἀντιπροσωπευτικούς καθηγητὰς τοῦ πνεύματος τῆς Οἰκονομικῆς Σχολῆς τοῦ Λονδίνου, γράφει χαρακτηριστικῶς ὅτι δημιουργοῦμεν ἐσφαλμένην εἰκόνα τῆς πραγματικότητος ἐὰν πιστεύωμεν ὅτι οἱ οἰκονομολόγοι τῆς κλασσικῆς σχολῆς θὰ εἶχαν συστήσει ποτὲ μίαν εὐεργετικὴν πολιτικὴν δι' ὅλον τὸν κόσμον ἐὰν θεωροῦσαν ὅτι θὰ ἀπέβαιεν αὕτη εἰς βάρος τῆς ἰδικῆς τῶν κοινότητος.

Ὁ ἐπισωρευτικὸς μηχανισμὸς

Ἡ σύγχρονος θεωρία ἀναγνωρίζει ὅλοέν καὶ περισσότερον τὴν πρωτεύουσαν σημασίαν τοῦ ἐπισωρευτικοῦ παράγοντος τόσον ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ διεθνοῦς πλαισίου, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὰ ἀποκτηθέντα πλεονεκτήματα τείνουν νὰ πολλαπλασιάζωνται, ἐνῶ τὰ μειονεκτήματα ἀποκτοῦν τὴν τάσιν νὰ διαιωνίζωνται. Ἐν τέλει, αἱ πτωχαὶ χῶραι παραμένουν πτωχαὶ ἀπλῶς διότι «ἔχασαν τὸ τραῖνον στὴν ἀρχή».

Ἡ ἔννοια τοῦ ἐπισωρευτικοῦ μηχανισμοῦ, ἡ ὁποία ὀφείλει τὴν προέλευσίν τῆς εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς γενικῆς θεωρήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ ἔννοια αὕτη ἀντίκειται πρὸς ἐκείνην τῆς ἰσορροπίας, ἀκλόνητον μέχρι τοῦδε στήριγμα τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως. Τὸ βασικὸν σφάλμα τῆς ἔννοιας τῆς ἰσορροπίας, δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐπὶ τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἔγκειται εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ μηχανισμὸς κατευθύνεται πάντοτε πρὸς μίαν ἰσορροπίαν, δηλαδὴ ὅτι κάθε μεταβολὴ προκαλεῖ ἐντὸς τοῦ συστήματος ἀντίδρασιν ὑπὸ τὴν μορφήν δυνάμεων, πού δροῦν πρὸς κατεύθυνσιν ἀντίθετον τῆς ἀρχικῆς μεταβολῆς.

Ἡ κεντρικὴ, λοιπόν, ἰδέα τῆς ἐπισωρευτικῆς διαδικασίας εἶναι ὅτι τὸ ὅλον σύστημα δὲν κατευθύνεται αὐτομάτως πρὸς μίαν ἰσορροπίαν, ἀλλὰ ἔχει ἀκριβῶς τὴν μόνιμον τάσιν νὰ ἀπομακρύνεται αὐτῆς τῆς θέσεως. Οὕτω μίαν ἀρχικὴν διαταραχὴν δὲν προκαλεῖ τὴν ἐμφάνισιν δυνάμεων ἀντισταθμίσεως, ἀπεναντίας προκαλεῖ ἄλλας μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι ὠθοῦν τὸ ὅλον σύστημα πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν τῆς ἀρχικῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ πολὺ μακρύτερα. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ κοινωνικὴ διαδικασία ἔχει τὴν τάσιν νὰ καθίσταται ἐπισωρευτικὴ, ὁπότε, ἀκόμη καὶ ἐὰν τὸ ἀρχικὸν κίνητρον παύσῃ μετὰ ὀρισμένην περίοδον νὰ ἐπενεργῇ ἐπ' αὐτῆς, αὕτη ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναπτύσσεται χάρις εἰς τὰς συνεχεῖς ἀντιδράσεις τῶν στοιχείων τῆς κοινωνικῆς ἀλύσεως.

Βεβαίως, ἓνα σύμπτωμα ἐπισωρευτικῆς διαδικασίας ἡμπορεῖ ἐν τῇ ἐξελίξει νὰ ἀνακόψῃ τὴν πορείαν του, ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ παρέμβῃ νέος ἐξωτερικὸς παράγων ἔχων ἀντίθετον κατεύθυνσιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαραίτητον δύνα-

μιν διὰ τὴν διακόψην τὴν παρατηρουμένην κίνησιν. Αὐτὴ ἡ παρεμβολὴ ἡμπορεῖ νὰ εἶναι τυχαία ἢ ἠθελημένη, ἐφ' ὅσον τὴν προκαλεῖ ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ. Εἰς ὠρισμένας καταστάσεις αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις ἐξισορροποῦνται ἀμοιβαίως, εἰς τρόπον ὥστε τὸ σύστημα παραμένει ἀκίνητον. Ἄρκει ὅμως μία ὄψις ἐναντι ἐνὸς οἰουδήποτε σημείου διὰ τὴν ἀρχίσην τὸ σύστημα νὰ κινήται. Θὰ παρατηρηθῆ τότε ὅτι ὅλαι αἱ μεταβολαὶ προσβλέπουν πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν καὶ αὐτὸ διότι αἱ διάφοροι μεταβληταὶ εἶναι συνδεδεμέναι μεταξύ των, οὕτως ὥστε ἡ ἀρχικὴ μεταβολὴ μιᾶς ἐξ αὐτῶν νὰ προκαλῆ δευτερογενεῖς ἀλλαγὰς πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν πού ἔτειναν αἱ πρῶται καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Εἰς τὴν πραγματικότητά αἱ προγνωστικαὶ ἐνέργειαι τῶν οἰκονομικῶν μονάδων τείνουν εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνεται ὁ ρυθμὸς τῆς διαδικασίας.

Καίτοι εἶναι δύσκολον νὰ ὁμιλοῦμε περὶ κυρίου παράγοντος εἰς ἕνα σύστημα, πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν διαφόρων στοιχείων του, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἡμπορεῖ νὰ θιγῆ, ἀδιακρίτως, ἀπὸ οἰανδήποτε γωνίαν. Ὅσον περισσότερον ἀκριβεῖς εἶναι αἱ γνώσεις μας περὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον συμπλέκονται μεταξύ των οἱ διάφοροι παράγοντες, δηλαδὴ ὅταν γνωρίζωμεν ποῖαι θὰ εἶναι αἱ συνέπειαι μιᾶς μεταβολῆς ἐνὸς ἐκάστου παράγοντος ἐπὶ τῶν ὑπολοίπων, τόσο καλύτερα θὰ ἡμπορέσωμεν νὰ καθορίσωμεν τὰς κατευθυντηρίους γραμμάς τῆς συγκεκριμένης οἰκονομικῆς πολιτικῆς.

Εἰς τὸν ὅρισμόν ὅτι οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ ἐπισωρευτικὴν διαδικασίαν, ἡ ὁποία ἐφ' ὅσον τεθῆ εἰς κίνησιν συντηρεῖται διὰ τῶν ἰδίων τῆς προωθητικῶν δυνάμεων, ἀντιπαρατάσσουσιν συχνὰ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα τῶν πτωχῶν χωρῶν παρουσιάζει συνήθως ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος σταθερὰν αὔξησιν, δίχως ὅμως αὐτὸ νὰ δημιουργῆ ἐπισωρευτικὸν μηχανισμόν. Εἰς αὐτὸν τὸν ἰσχυρισμόν ἀπαντᾷ μία ἔκθεσις τοῦ Τμήματος Οἰκονομικῶν Ὑποθέσεων τοῦ Ο.Η.Ε. χρησιμοποιοῦσα πρὸς τοῦτο ἀλληγορικὸν συμβολισμόν. «Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις μιᾶς ὑπαναπτύκτου χώρας δὲν ἀποτελεῖ διαδικασίαν ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνακόπτεται ἢ νὰ ἀνακαλῆται κατὰ βούλησιν. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις κυβερνᾶται, ἀντιθέτως, ἀπὸ ὠρισμένας ἰδίας οἰκονομικὰς ἀρχάς. Ἐνας πύραυλος πρέπει νὰ ἐπιτύχη μίαν δεδομένην ταχύτητα διὰ τὴν διαφύγην ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν νόμων τῆς γῆς».

Εἶναι πιθανὸν ὅτι δὲν ἔχωμεν ἀκόμη ἐκτιμῆσει εἰς τὴν πραγματικὴν τῆς ἀξίαν αὐτὴν ταύτην τὴν ἰδέαν τῆς ἐπισωρευτικῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία ἀνασυνθέτει σήμερον ἐκ βάρων τὴν οἰκονομικὴν σκέψιν, ἔχει δὲ κατ' ἐξοχὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὰ προβλήματα ἀναπτύξεως τῶν πτωχῶν χωρῶν. Πράγματι, ἐπιστεύετο μέχρι τοῦδε ὅτι διὰ μίαν χώραν ἡ ὁποία ἔχει ἐπιτύχει ὑψηλὸν βαθμὸν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, αἱ δυνατότητες διὰ μίαν νέαν ἐξόρησιν εἶναι ἀναγκαστικῶς περιορισμέναι καὶ ὅτι πάντως ὁ ρυθμὸς θὰ εἶναι ὀπωσδήποτε βραδύς, ἐνῶ διὰ μίαν πτωχὴν χώραν αἱ δυνατότητες δι' εὐρείαν καὶ ταχεῖαν ἀνάπτυξιν εἶναι πολὺ μεγαλύτεραι. Ἴδου ὅμως πού ἡ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ αἰσιοδοξία αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου βάσιμος.

Τὸ δίλημμα τοῦ γεωργικοῦ ἢ βιομηχανικοῦ προσανατολισμοῦ

Ἡ ἐφαρμογή, παραδείγματος χάριν, τοῦ ἀνωτέρω τρόπου σκέψεως ἐπὶ ἑνὸς διλήμματος ποῦ ἐπαναλαμβάνεται κατὰ κόρον, δηλαδὴ τοῦ κατὰ πόσον αἱ πτωχαὶ χῶραι ἔχουν συμφέρον νὰ προωθήσουν τὴν βιομηχανικὴν τῶν ἐξέλιξιν ἢ νὰ παραμείνουν πισταὶ εἰς τὴν πατροπαράδοτον πρωτογενῆ παραγωγικὴν δραστηριότητα, ἔστω μετὰ τὸν ἐκσυγχρονισμόν της, παρέχει μίαν εὐλογον ὅσον καὶ ἀπλήν ἀπάντησιν.

Ἐὰν τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα ἐπιδροῦν, βάσει τῶν σημερινῶν τεχνικῶν δεδομένων, πράγματι ἀποφασιστικῶς ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τροφίμων, δὲν συμβαίνει ἀσφαλῶς τὸ ἴδιον μὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν παραγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων. Δὲν ὑπάρχει, κατ' ἀρχήν, οὐδεὶς λόγος ὥστε νὰ ὑφίσταται εἰς τὴν Βόρειον Ἰταλίαν βιομηχανία αὐτοκινήτων καὶ ὄχι εἰς τὴν Κορέαν ἢ τὴν Ἰνδίαν, χώραν ὅπου ἡ ἐξόρυξις σιδήρου εἶναι τετραπλασία ἐκείνης ποῦ ἐπιτυγχάνεται εἰς τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον.

Ἡ βιομηχανικὴ ὁμως παραγωγή, καὶ ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὴν γεωργικὴν, ἀποτελεῖ ἕνα σύνολον στενῶς συνδεδεμένον, τοῦ ὁποίου αἱ «ἐξωτερικαὶ οἰκονομίαι» συνθέτουν τοὺς συνδετικούς κρίκους. Ἡ βιομηχανικὴ διάρθρωσις εἶναι λοιπὸν αὐτοδυναμικὴ καὶ ὑπακούει, μόνη αὐτῇ, εἰς τοὺς νόμους τῆς ἐπισωρευτικῆς διαδικασίας ποῦ, ὅπως εἶδαμε, ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τοῦ μηχανισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ πείρα ἄλλωστε ὑποδεικνύει ὅτι ὁ γεωργικὸς τομεὺς δὲν εὐνοεῖ τὴν ἐπέκτασιν τῶν γειτονικῶν τομέων. Τὴν ἄρνησιν αὐτὴν ἐνισχύει ἐπιπροσθέτως ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος, ποῦ χαρακτηρίζει συνήθως τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς γαιοκτῆμονας. Θὰ παρατηρήσωμεν, συνεπῶς, ὅτι καίτοι αἱ γεωργικαὶ ἐπενδύσεις εἶναι ἐνίοτε ἐξαιρετικῶς ἀποδοτικαὶ καὶ ἡσχίστις μετὰξὺ νεοεπενδυμένου κεφαλαίου καὶ προσθέτου παραγωγῆς πολὺ εὐνοϊκῆ, ἀκόμη καὶ διὰ τὰς πλέον μικρὰς ἐπενδύσεις, ἡ γεωργικὴ ἐπέκτασις ἔχει τὸ βασικὸν μειονέκτημα νὰ μὴ δημιουργῇ ἐξωτερικὰς οἰκονομίας, εἰς τὸν τρόπον ὥστε αἱ ἐπενδύσεις νὰ μὴ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κινήσουν τὴν ἐπισωρευτικὴν διαδικασίαν, ποῦ ἔφερε τὰς προηγμένας χώρας εἰς τὰ σημερινὰ ἐπίπεδα εὐημερίας.

Τὸ ὅτι ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις ἀναγνωρίζει εἰς τὰς ἐξωτερικὰς οἰκονομίας τὸν ἀποφασιστικὸν παράγοντα τῆς ἐξελίξεώς της, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀρχικὴ δημιουργία τῶν βιομηχανικῶν πυρῆνων καὶ ἡ ἐξειδίκευσις τῶν τόσον ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅσον καὶ τοῦ διεθνoῦς πλαισίου ὑπῆρξε συνέπεια εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ἐφαρμοσθείσης οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐρμηνείαν, ὅπου ὁ πολιτικὸς παράγων καὶ ἐκεῖνα ποῦ ἀποκαλοῦμεν, ἀσφαλῶς τόσον ἄτοπα «τυχαῖα ἱστορικὰ γεγονότα», καταλαμβάνουν προέχουσιν θέσιν.

Ἡ μονοπωλιακὸς παράγων

Αἱ εὐκολίαι ποῦ ἀπορρέουν ἀπὸ τὸ προσδιοριστικὸν εἰσαγωγικὸν ση-

μείωμα τῆς παρουσίας μελέτης μου ἐπιτρέπουν νὰ δημιουργήσω ἐδῶ ἀσύνδετον σχῆμα καὶ νὰ θίξω ἐν συντομίᾳ ὠρισμένας ἀπόψεις περὶ μονοπωλίων καὶ τοῦ ἐν γένει ἐσωτερικοῦ μονοπωλιακοῦ παράγοντος ἐν σχέσει πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν.

Ἡ νεοκεῦνσιανὴ θεωρία, ἡ ὁποία εἰς ὠρισμένας ἀπόψεις καινοτομεῖ ἐν σχέσει πρὸς τὴν κλασσικὴν θεωρίαν, παραμένει ἐν τούτοις πιστὴ εἰς αὐτὴν ἐπὶ οὐσιωδῶν σημείων, λαμβάνει ὡς δεδομένον τὴν ἀλώβητον ὑπαρξιν καὶ λειτουργίαν τῶν δυνάμεων τοῦ τελείου συναγωνισμοῦ. Εἰς τὰς πτωχὰς ὁμῶς χώρας, ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν βιομηχανικῶν μονάδων εἶναι, ἐξ ὑποθέσεως, περιορισμένος, θὰ ἦτο περισσότερο συμφωνον πρὸς τὴν πραγματικότητα νὰ ἀντιμετωπιζώμεν τὴν κατάστασιν βάσει συλλογισμῶν περὶ μονοπωλιακῆς ἀγορᾶς. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἐννοοῦμεν εἴτε ὅτι ἡ προσφέρουσα ἐπιχειρήσεις δρᾷ μόνη, εἴτε ὅτι αἱ μονάδες αὐταὶ εἶναι περιορισμένου ἀριθμοῦ, ἀλλὰ μικρᾶς παραγωγικῆς δυναμικότητος καὶ διεσπαρμέναι ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ χώρου. Πράγματι, αἱ ὑπὸ ἐξέτασιν καταστάσεις παρουσιάζουν αὐτὴν μᾶλλον τὴν μορφήν.

Ἀναπτύσσονται σχετικῶς μὲ τὰ μονοπώλια δύο θεωρίαί. Ἡ μία ὑποστηρίζει ὅτι αἱ μονοπωλιακαὶ καταστάσεις ἀναχαιτίζουν τὴν ἐξέλιξιν, ἡ δὲ ἄλλη, ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος, ἐπιμένει εἰς τὸ ὅτι ἡ μὴ συναγωνιστικὴ διάρθρωσις τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ εὐνοεῖ τὴν πρόοδον χάρις εἰς τὴν μείωσιν τοῦ κόστους καὶ τὴν ἐν γένει ὀρθολογιστικὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς.

Ἐὰν ὁ σχηματισμὸς μονοπωλιακῶν καταστάσεων ἀποτελῇ, εἰς τὰς πλουσίας χώρας συνήθως, συνέπειαν τῆς λειτουργίας τῶν φορέων τοῦ συναγωνισμοῦ, πού ἐξουδετερώνει τὰς ὀριακὰς ἐπιχειρήσεις, διαδικασία ἡ ὁποία ἠμπορεῖ νὰ ἀναπτύσσεται χάρις εἰς τὸν ταχὺν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως πού ἔχουν ἐπιτύχει αἱ χώραι αὐταί, καὶ πού εὐνοεῖται ἀπὸ τὴν ἐπάρκειαν κεφαλαίων πρὸς ἐπένδυσιν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἀγορῶν, αἱ μονοπωλιακαὶ καταστάσεις, ὅπως τὰς συναντῶμεν εἰς τὰς πτωχὰς χώρας, ἔχουν τελείως διάφορον προέλευσιν.

Ἐν πρώτοις, ὠρισμένοι ἐπιχειρήσεις ἠξίωσαν, ὡς προϋπόθεσιν τῆς ἰδρύσεώς των, τὴν νομοθετικὴν καταχύρωσιν μονοπωλιακῶν πλεονεκτημάτων. Ἐξ ἄλλου, εἰς πολλοὺς τομεῖς, ἡ βραδεία ἐξέλιξις τῆς οἰκονομίας, ἡ ἔλλειψις προσφορᾶς κεφαλαίων καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς ζήτησις διὰ τὴν στήριξιν μιᾶς νέας ἐπιχειρήσεως συνέτειναν ὥστε νὰ μὴ δημιουργηθῇ ποτὲ πνεῦμα συναγωνισμοῦ. Τέλος, αἱ ἤδη ἐγκατεστημένοι ἐπιχειρήσεις, λόγῳ τοῦ μονοπωλιακοῦ χαρακτήρος των, συνθέτουν ἰσχυρὰν «ὁμάδα ὁμοειδῶν συμφερόντων», ἡ ὁποία εἶναι εἰς θέσιν ἂν ὄχι νὰ ὑπαγορεύῃ τὰς θελήσεις της, τουλάχιστον νὰ ἐπηρεάζῃ τὸν κρατικὸν μηχανισμόν οὕτως ὥστε νὰ παρεμποδίσῃ ἐξελίξεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπεδεικνύοντο δυσμενεῖς διὰ τὰ συμφέροντά των. Αἱ ἐπιχειρήσεις ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἡ ἀσφάλειά των εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν παροῦσαν εἰκόνα τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας καὶ ὅτι ἡ θέσις των καθίσταται ὅλοεν καὶ πλέον εὐπαθῆς ἐνῶ ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία ἀναπτύσσεται.

Η μέτρησης τοῦ βαθμοῦ μονοπωλήσεως

Τὸ πρόβλημα τῆς μετρήσεως τοῦ βαθμοῦ μονοπωλήσεως τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ μιᾶς ἐπιχειρήσεως εἶναι λεπτόν καὶ αὐτὸ εἶναι ἀκόμη περισσότερο ἀληθές διὰ τὴν ἔρευναν εἰς τὸ πλαίσιον τῶν πτωχῶν χωρῶν. Κατ' ἀρχὴν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν ὡς κριτήριον ἡ σχέσις τιμῶν, δηλαδὴ ἡ κόστους καὶ τιμῆς ἢ ὀριακοῦ κόστους καὶ τιμῆς, διότι ἡ μονοπωλιακὴ θέσις καὶ ἡ φροντίς νὰ μὴ προκληθῆῖ γενικωτέρα ἀνάπτυξις, ἡ ὁποία θὰ κατέστρεφε τὰς κατελιγμένους θέσεις, ὀδηγοῦν τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν διατήρησιν πεπαλαιωμένων τεχνικῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα, ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν εἶναι διὰ τὰς χώρας αὐτὰς τὰ πλέον ὀρθολογιστικά. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, οἱ δύο μαθηματικοὶ τύποι μὲ τοὺς ὁποίους μετρεῖται ὁ βαθμὸς μονοπωλίου, ἦτοι τοῦ Lerner καὶ τοῦ Kalecki, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ μᾶς ἐξυπηρητήσουν εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν. Πράγματι, ὁ μὲν πρῶτος βασιζέται εἰς τὸ ὀριακὸν κόστος, ἐνῶ ὁ δεύτερος λαμβάνει ὡς δεδομένον ὄχι ἀπλῶς ὅτι τὸ ὕψος τῶν κερδῶν εἶναι γνωστὸν, ἦτοι ἐπακριβῶς κοινοποιούμενον, ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ μισθοὶ καὶ τὰ ἡμερομίσθια δὲν συναγωνίζονται τὰ κέρδη, ἀλλὰ ἐπωφελοῦνται ἐπίσης τῆς μονοπωλιακῆς ἀγορᾶς. Ἡ τελευταία αὐτὴ περίπτωσις δὲν ἀποτελεῖ συμφώνως πρὸς τὸ «μοντέλο» μας — τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλύσωμεν ἐδῶ — παρὰ ἐξαιρέσιν ποῦ ἡμπορεῖ νὰ παρουσιασθῆ εἰς μεταβατικὴν μόνον περίοδον.

Οἱ συλλογισμοὶ αὐτοὶ βασιζονται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ ἀντίδρασις τῆς κοινῆς γνώμης, ὁ ἔλεγχος τῶν ἀρχῶν καὶ ἡ στενότης τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ πληθυσμοῦ περιορίζουν τοὺς ἐπιχειρηματίας εἰς τὴν πρόθεσίν των νὰ ὑψώνουν ἀπεριορίστως τὰς τιμάς. Ἐὰν οἱ προαναφερθέντες παράγοντες δὲν ἀποδειχθοῦν ἰσχυροὶ εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν πληθωρισμὸν κόστους καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐπιπρόσθετον λόγον ἀπορρίψεως τοῦ δείκτου παραματοποιηθέντων κερδῶν ὡς ἔνδειξιν τοῦ βαθμοῦ μονοπωλίου.

Ὡς ἐκ τούτου θεωροῦμεν ὅτι ἡ καλυτέρα μέθοδος διὰ νὰ σχηματίσωμε μίαν ἰδέαν τῆς μονοπωλιακῆς ἐντάσεως ἔγκειται εἰς τὴν μελέτην τῆς προσφορᾶς, ὅπου θὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ συναφθεῖσαι συμφωνίαι μεταξὺ παραγωγῶν καὶ τὰ ὑποκατάστατα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἀνευρίσκονται εἰς τὴν ἰδίαν ἀγοράν. Δεδομένης ὁμως τῆς ὑπάρξεως τοπικῶν μονοπωλίων ἡ μελέτη αὐτὴ δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπεκτείνεται εἰς ὀλόκληρον τὸν χῶρον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ νὰ ἀναλύῃ χωριστὰ κάθε ἀγοράν. Ἐρχόμεθα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ βαθμὸς μονοπωλίου ἀποτελεῖ περισσότερο μὴ μαθηματικὴν ἔννοιαν, ἀφοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ παράγοντας οἱ ὁποῖοι δὲν ἡμποροῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ διατυπωθοῦν ὑπὸ ποσοτικῆν ἢ μορφήν, δὲν εἶναι δὲ συνεπῶς δυνατόν νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς ἀπλοῦν μαθηματικὸν τύπον. Οὕτω, μία σοβαρὰ ἐκτίμησις τῆς καταστάσεως δέον ἀπαραιτήτως νὰ προκύπτῃ ἀπὸ ποιοτικὴν ἀνάλυσιν.

Εἰσοδηματικὴ ἀνισότης καὶ ἀποταμίευσις

Ὅταν συζητῆται τὸ πρόβλημα τῶν ἐπενδύσεων ἐξ ἐγχωρίων πηγῶν

ἀναπτύσσεται πάντοτε ἐν ἀντικοινωνικότατον ἐπιχείρημα κατὰ τὸ ὅποιον ἡ ἀνισότης τῶν εἰσοδημάτων ἐπιτρέπει τὴν δημιουργίαν ἀξιολόγου ἀποταμιεύσεως, πρᾶγμα πού ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται νὰ ἔχη ὄλως ἰδιαιτέραν ἀξίαν διὰ τὰς πτωχὰς οἰκονομίας, ὅπου, λόγῳ τῆς χαμηλῆς ἀποζημιώσεως τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, ἡ ροπή πρὸς κατανάλωσιν τείνει πρὸς τὴν μονάδα. Οἱ ὑποστηρίζοντες ὅμως αὐτὴν τὴν ἄποψιν ἀποφεύγουν νὰ συμπληρώσουν ὅτι εἰς τὰς πτωχὰς ἀκριβῶς χώρας παρατηρεῖται ἡ ὀξύτερα ἀνισότης κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ ἐμποδίζη τὴν διόγκωσιν τοῦ χάσματος μεταξὺ τοῦ μέσου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν τῶν χωρῶν καὶ ἐκείνου τῶν προηγμένων χωρῶν.

Θέτουσα τὸ πρόβλημα ὑπὸ ἄλλην μορφήν, μία ἔκθεσις τῆς Γενικῆς Γραμματείας τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν πρὸς τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον ὑποστηρίζει ὅτι ἐὰν εἶναι γενικῶς εὐκταῖον διὰ τὰς πτωχὰς χώρας νὰ αὐξάνουν τὸ προῖον ἐκ τῆς φορολογίας, πρέπει συγχρόνως νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτὴ ἡ αὐξησης τοῦ κρατικοῦ εἰσοδήματος δύναται νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τῆς ἰδιωτικῆς ἀποταμιεύσεως εἰς τρόπον ὥστε τὸ σύνολον τῶν διαθεσίμων πόρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου νὰ μὴ διογκοῦται διὰ τῆς συνολικῆς ἀποδόσεως τῶν νέων φόρων.

Μᾶς φαίνεται, ἐν πρώτοις, ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτῆς τῆς περιπτώσεως ὡς «πρόβλημα» εἶναι ἠβελημένος, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, ἡ πρόσθετος φορολογία μειώνει τοὺς διαθεσίμους δι' ἐπένδυσιν πόρους. Ἡ μείωσις τῆς ἰδιωτικῆς ἀποταμιεύσεως θὰ καλύψη τὴν ἀπόδοσιν τῆς προσθέτου φορολογίας εἰς τὴν ὑστάτην περίπτωσιν κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ φορολογία δὲν θίγει παρὰ τὸ τμῆμα τοῦ εἰσοδήματος πού προωρίζετο δι' ἀποταμίευσιν.

Ἡ μεταβίβασις κεφαλαίων ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας πρὸς τὸ Δημόσιον εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀπολύτως προαγωγικὴ διότι ἀκόμη καὶ ἐὰν ἡ ἐπιβολὴ ἑνὸς φόρου δὲν προκαλῆ ἀναγκαστικῶς περιορισμὸν τῆς καταναλώσεως, ὁ φόρος αὐτὸς ἡμπορεῖ νὰ ἀποδειχθῆ χρήσιμος ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει εὐεργετικώτεραν ἀποδοτικότησιν τῶν διαθεσίμων πόρων πρὸς ἐπένδυσιν. Πράγματι, τὰ ἐπιπλέον κοινωνικὰ στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ συνθέτουν διαρκῆ πηγὴν ζήτησεως διὰ μὴ ἀπαραιτήτους εἰσαγωγὰς καὶ ἀσκόπους τοποθετήσεις. Ὁ Μ. Levy ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τῆς ὑψηλῆς εἰσοδηματικῆς τάξεως ὁδηγεῖ ὄχι μόνον εἰς τὴν δημιουργίαν μὴ παραγωγικοῦ κεφαλαίου ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μετατροπὴν παραγωγικοῦ εἰς μὴ παραγωγικὸν κεφάλαιον. Δὲν θὰ ἔπρεπε ἀκόμη νὰ ὑποτιμῶμεν τὸ γεγονός ὅτι εἶναι αὐτὴ κυρίως ἡ κοινωνικὴ τάξις ἐκείνη ἡ ὅποια τροφοδοτεῖ τὸ ρεῦμα τῆς ἐξαγωγῆς τῶν κεφαλαίων πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ προαναφερθεῖσα, τέλος, ἔκθεσις τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν φρονεῖ ὅτι αἱ ὑφιστάμεναι ἀνισότητες προκαλοῦν τὴν ἀποθάρρυνσιν, ἀστάθειαν καὶ ἀνησυχίαν μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τείνουν νὰ καθυστεροῦν τὰς ἐπενδύσεις τόσοσιν τῶν κατοίκων τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅσον καὶ τῶν ξένων κεφαλαιούχων.

Πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς κρατοῦσης θεωρίας

Ἐὰν οὕτω πως ἐμφανίζεται ἡ κατάσταση ἐναντι τοῦ προβλήματος τῆς ἀμέσου προσθέτου φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως, εἶναι ἐν ἀντιθέσει, γενικῶς παραδεκτὴ ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ ἐπὶ τὸ δικαιότερον ἀνακατανομὴ τῶν εἰσοδημάτων μειώνει τὴν συνολικὴν ἀποταμίευσιν. Ἡ ἰδίᾳ περίπτωσις θὰ προέκυπτεν ἐὰν ἀγνοοῦντες τὸ ἀποτέλεσμα τῆς φορολογίας ἢ θεωροῦντες ὅτι τὸ προϊόν τῆς διατίθεται διὰ τρεχούσας δαπάνας καὶ ὄχι δι' ἐπενδύσεις, προσπαθούσαμε νὰ ἀναλύσουμε τὸ ἀποτέλεσμα ποῦ ἐπιφέρει ἡ φορολογικὴ παρακέντησις εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀποταμίευσιν.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀρχὴν ἔχωμεν ἐδῶ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀμφισβητήσωμεν, χρησιμοποιοῦντες πρὸς τοῦτο τὴν ἐνέργειαν τοῦ «μιμητικοῦ παράγοντος».

Ἡ νεωτέρα αὐτὴ ἄποψις, ἡ ὁποία ἄπτεται συγχρόνως τῆς ψυχολογίας καὶ κοινωνιολογίας, διευτώθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν πανεπιστημιακὴν διατριβὴν τοῦ J. Duesenberry. Ἡ κεντρικὴ ἰδέα εἶναι ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ καταναλωτοῦ ὡς πρὸς τὴν αὔξησιν τῶν ἀγορῶν του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σχέσιν τῶν δαπανῶν του πρὸς τὰς δαπάνας τῶν ἄλλων ἀτόμων. Ἀνήκει ὁμως εἰς τοὺς Kindleberger καὶ Nurkse ἡ πρωτοβουλία νὰ εὑρουν ἐφαρμογὴν του ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου, ἀναλύσαντες συγκεκριμένως τὴν ἀσυμμετρίαν ποῦ παρουσιάζουν τὰ ἰσοζύγια πληρωμῶν τῶν πτωχῶν χωρῶν. Κατωτέρω ἐπιχειρεῖται ἐφαρμογὴ ἐπὶ τῶν προβλημάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ συγκεκριμένως ἐπὶ τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς.

Ἡ γενικῶς, λοιπόν, σήμερον παραδεκτὴ ἄποψις θὰ ἦτο βάσιμος ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ στηριχθῶμεν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι αἱ ἀτομικαὶ ροπαὶ πρὸς κατανάλωσιν εἶναι ἀνεξάρτητοι μετὰ τῶν. Ἔχει ὁμως πλέον ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ διασταλτικότης τῆς ἀτομικῆς καταναλώσεως εἶναι συνάρτησις ὄχι μόνον τοῦ ὕψους τοῦ προσωπικοῦ εἰσοδήματος κάθε ἀτόμου ἀλλὰ καὶ τῆς ἀλληλοεξαρτήσεως τῶν διαφόρων εἰσοδημάτων. Ἀκολουθοῦντες αὐτὸν τὸν συλλογισμόν, συμφωνοῦμεν ὅτι πράγματι τὸ ποσοστὸν ἀποταμιευομένου εἰσοδήματος θὰ μειωθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης περιόδου. Ἀφοῦ ὁμως ἐπιτευχθῆ ἡ προοδευτικὴ προσαρμογὴ πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν, θὰ παρατηρηθῆ ὅτι τὸ ποσοστὸν τοῦ πληθυσμοῦ ποῦ καρποῦται τὰ ὑψηλὰ εἰσοδήματα θὰ ἔχη ὀδηγηθῆ πρὸς τὸν περιορισμὸν τῆς καταναλώσεως, διατηροῦν ὁμως τὸ ὕψος τῆς ἀποταμιεύσεως εἰς τὰ αὐτὰ ἐπίπεδα. Ἡ αἰτιολόγησις αὐτῆς τῆς ἀντιδράσεως θὰ μᾶς ὠδήγει πολὺ πέραν τῶν ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης. Περιοριζόμεθα ἀπλῶς νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἀκόμη καὶ ἐὰν περιορισθῆ τὸ μερίδιον τοῦ ἀποταμιευομένου εἰσοδήματος ἐκ μέρους τῆς εὐπορωτέρας μερίδος τοῦ πληθυσμοῦ, ἀρκεῖ νὰ προκύψῃ μία ἔστω καὶ περιορισμένη κάμψις τῆς καταναλωτικῆς δαπάνης διὰ νὰ λειτουργήσῃ ὁ μιμητικὸς μηχανισμός.

Πράγματι, αἱ ὀλιγώτερον εὐποροὶ εἰσοδηματικαὶ τάξεις δὲν θὰ ἔλκωνται πλέον ἀπὸ τὸ παλαιὸν ὑψηλὸν ἐπίπεδον καταναλώσεως τῆς προνομιοῦ-

χου τάξεως, ὁ δὲ κύκλος τῶν ἀναγκῶν των θὰ περιορισθῆ αὐτομάτως ἀλλὰ καὶ ἀνωδύνως ἐπὶ τὸ στενώτερον. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ μιμητικὴ διαδικασίᾳ θὰ λειτουργήσῃ ἐπὶ χαμηλοτέρου ἐπιπέδου. Ἀπὸ ἀπόψεως ἀποταμιεύσεως, τὰ μέλη αὐτῶν τῶν τάξεων θὰ συμπεριφέρονται πλέον ὡς ἄτομα τῶν ὁποίων τὸ εἰσόδημα σημειώνει σχετικὴν αὐξήσιν.

Ἡ περιληπτικὴ αὐτὴ ἀνάλυσις παρέχει ἐξήγησιν ὄχι μόνον τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ παρατηρουμένη εἰς τὰς πτωχὰς χώρας αὐξουσα εἰσοδηματικὴ ἀνισότης εἶναι ἀπολύτως ἀντιοικονομικὴ, ἀλλὰ καὶ τῆς διαπιστώσεως ὅτι ἡ αὐξήσις τῶν ἀτομικῶν εἰσοδημάτων τῶν κατοίκων των δὲν αὐξάνει, ὑπὸ τὰς κρατούσας συνθήκας, τὴν ἰκανότητα ἀποταμιεύσεως. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὐξήσις τοῦ καθαροῦ ἐθνικοῦ προϊόντος ὑπερέχει τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, τίποτε κατ' ἀρχὴν δὲν μᾶς πείθει ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ ροπή πρὸς ἀποταμίευσιν θὰ εἶναι θετικὴ, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον ὅτι θὰ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς *ex - ante* ὀριακῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ συγκρίνωμεν ἐδῶ τὴν ἐπιρροήν, ποὺ ἔχει τὸ ὑψηλὸν ἀφ' ἐνὸς ἐπίπεδον καταναλώσεως μιᾶς ὁμάδος πολιτῶν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ὑπολοίπου τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ εἰσαγωγή ἀφ' ἑτέρου νέων προϊόντων ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς τῶν προηγμένων χωρῶν. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ ἀποτέλεσμα συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐγγίσῃ ἡ ἀμφοτερὰς κατανάλωσις ἐν ὅλῳ καὶ ὑψηλότερον ἐπίπεδον, μὲ τὴν μόνην διαφοράν ὅτι εἰς μὲν τὰς πλουσίας χώρας ἐν συνεχείᾳ ἀναπτύσσει αὐτὴ ἡ τάσις συγκρατεῖ τὸν ἐπισωρευτικὸν ρυθμὸν, ἐνῶ εἰς τὰς πτωχὰς χώρας εἶναι ἀπλούστατα καταστρεπτικὴ.

Ἡ περίπτωσις τῶν «τεκμηρίων» φορολογίας

Οἱ συλλογισμοὶ αὐτοὶ μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ ἀντίδρασις, διὰ λόγους ἀρχῆς ἀλλὰ καὶ ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητα, ἐναντι τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἀποκαλουμένων ἐξωτερικῶν ἐνδείξεων ἢ «τεκμηρίων» ὡς φορολογικὸν συμπληρωτικὸν κριτήριον, θὰ ἔπρεπε νὰ τύχῃ ἀναθεωρήσεως δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τῶν πτωχῶν χωρῶν.

Ὅταν γίνεται λόγος περὶ ἀποτελεσματικότητος τοῦ μέτρου ὑποτιμᾶται τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι τὸ καταναλισκόμενον εἰσόδημα, καὶ ὄχι τὸ ἀποταμιεύόμενον τμῆμα, ἐκεῖνο ποὺ ἐπιδεινώνει τὸ οἰκονομικὸν «ἀνισοζύγιον». Ἡ ἐπιβολή, λοιπόν, τῶν ἐξωτερικῶν κριτηρίων περὶ πλοῦτου ὡς παράγοντος προσδιορισμοῦ τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος θὰ ὠδήγει τοὺς λήπτας τῶν μεγάλων εἰσοδημάτων πρὸς τὴν ἐξίσωσιν τῶν καταναλωτικῶν των δαπανῶν πρὸς ἐκείνας τῶν μεσαίων τάξεων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποφύγουν πρόσθετον ἐπιβάρυνσιν τῆς φορολογικῆς των ἀποδόσεως. Ἡ δῆθεν φορολογικὴ αὐτὴ ἀπάτη, ἀκριβέστερα ὅμως ἢ ἀναμενομένη ἀντίδρασις, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα περὶ αὐτοῦ ἀκριβῶς πρόκειται, θὰ εἶχεν ὡς ἄμεσον

ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον τὴν ἐλάφρυνσιν τῆς ἀγορᾶς ἀγαθῶν τρεχούσης καταναλώσεως καὶ ἰδίως τὴν μείωσιν τῶν εἰσαγωγῶν εἰδῶν πολυτελείας, ἀλλὰ καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ μιμητικοῦ μηχανισμοῦ μὲ τὰ ἐκτεθέντα ἀποτελέσματα ἐπὶ τῶν μέσων ροπῶν πρὸς κατανάλωσιν καὶ ἀποταμίευσιν. Ἐννοεῖται βεβαίως ὅτι ἡ ἀνωτέρω κατασκευὴ προϋποθέτει πολιτικὴν ἐσωτερικῆς νομισματικῆς σταθερότητος, διότι ἐὰν τὰ μὴ καταναλωθέντα εἰσοδήματα κατευθύνωνται πρὸς ἀποθησαύρισιν, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ἀκόμη περισσότερον ἐπιζήμιον.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ ἰδία διαδικασία ἔχει ἀνάλογον ἐφαρμογὴν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐπιβολῆς ὑψηλῶν συντελεστῶν φόρου πολυτελείας κατὰ τὴν κτῆσιν ὠρισμένων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων, διὰ διαφόρους αἰτίας, ἐπιχειρεῖται ὁ περιορισμός.

«Ἐλευθέρω κυκλοφορία ἰδεῶν, ἀγαθῶν καὶ ἀνθρώπων»

Εἶναι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, βέβαιον ὅτι ὅσον ἡ κατανομή τοῦ εἰσοδήματος διατηρεῖται εἰς τόσον ἄνισα ἐπίπεδα καὶ ἡ ἐπιδεικτικὴ κατανάλωσις ἐξακολουθεῖ νὰ προκαλῆ ὀξείας ἀντικοινωνικὰς ἐντυπώσεις, εἶναι μάταιον νὰ πιστεύωμεν ὅτι θὰ ἠμπορέσωμε νὰ προκαλέσωμεν τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ πληθυσμοῦ διὰ μίαν σοβαρὰν προσπάθειαν πρὸς οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν πτωχῶν χωρῶν.

Πιθανὸν νὰ διερωτηθῆ ὁ ἀναγνώστης διὰ ποῖον λόγον τὸ μιμητικὸν ἀξίωμα δὲν ἔχει ἐπίσης ἐφαρμογὴν καὶ κατὰ τὴν ἀντίστροφον ἔννοιαν, δηλαδὴ διατί, ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου, ἡ εὐημερία τῶν πλουσίων χωρῶν δὲν προσφέρεται ὡς κίνητρον εἰς τὰς πτωχὰς χώρας πρὸς μίμησιν τῆς καταβαλλομένης ἐκεῖ ἐντόνου προσπάθειας. Ἡ προσωπικὴ μας γνώμη εἶναι ὅτι ἡ μιμητικὴ διαδικασία ἔχει ἐφαρμογὴν ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου, ἀλλὰ πρὸς δυσμενῆ κατεύθυνσιν. Οἱ πτωχοὶ λαοὶ ἔχουν δηλαδὴ περισσοτέρας εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐκπλήττωνται ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ βιοτικὰ ἐπίπεδα τῶν προηγμένων λαῶν παρὰ ἀπὸ τὰς μεθόδους πού ὀδηγοῦν πρὸς αὐτὴν τὴν εὐημερίαν.

Δι' ὅ,τι ἀφορᾷ δὲ τὸ ἔθνικόν πλαίσιον, ὅτι δηλαδὴ ὁ σχηματισμὸς ὑψηλῶν ἐπιδεικτικῶν εἰσοδημάτων παρακινεῖ τοὺς ἐργαζομένους πρὸς ἐντατικωτέραν ἀτομικὴν προσπάθειαν, πιστεύωμεν ὅτι ἡ διαδικασία αὕτη δὲν ἔχει ἐλπίδας λειτουργίας διότι «οἱ καιροὶ ἔχουν ἀλλάξει» καὶ οἱ ἐργαζόμενοι διαβλέπουν εἰς τὴν ἄνεσιν τῶν ἄλλων τὴν συνέπειαν μᾶλλον κοινωνικῆς ἀδικίας, πού ἀποτελεῖ πηγὴν δυσαρρεσκείας, παρὰ τὴν αἰτιολόγησιν προσθέτου ἐργασίας.

Εἶναι, ἄλλωστε, δίκαιον νὰ παρατηρηθῆ ὅτι τὸ ἀστικὸν πνεῦμα εἶχε, τὴν ἐποχὴν τῆς Βιομηχανικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπίγνωσιν τῶν εὐθυνῶν του, νοοτροπίαν πού σπανίως ἀνευρίσκεται σήμερον. Θὰ ἠμπορούσαμε μάλιστα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι αἱ ἀτυχήσασαι χῶραι ἔχουν σήμερον περισσότερον ἀνάγκην ἀπὸ κάθε τι ἄλλο τοῦ τύπου ἐκείνου τοῦ ἐπιχειρηματίου, πού θεωρεῖ ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῆς δραστηριότητός του ὄχι μόνον τὸ ἄμεσον

ἀτομικὸν κέρδος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν κοινωνίαν.

Θὰ προσθέσωμεν, ἐν κατακλείδι, καὶ μίαν ὑστάτην παρατήρησιν. Ὑπερασπιζόμενοι τὰς ἀκαταλύτους ἀξίας τοῦ ἐλευθέρου κόσμου, ἔχομεν ἀτυχῶς συχνὰ τὴν τάσιν νὰ συγχέωμεν αὐτὰ ταῦτα τὰ ἰδεώδη μὲ ὠρισμένας ἱστορικὰς ἐποχὰς κατὰ τὰς ὁποίας ὑποτίθεται ὅτι αὐταὶ ὑπῆρξαν σεβασταί. Ἡ τακτικὴ αὐτὴ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀγκίστρωσιν ἐπὶ μιᾶς ἀχρήστου ἀλλὰ καὶ ἐπικινδύνου συντηρητικότητος, ὡσὰν αἱ ἀρχαὶ νὰ ὑπεδείκνυον τὰ μέσα καὶ ὄχι τὸ σκοπὸν. Ἐχει οὕτω δημιουργηθῆ εἰς τὰς πτωχὰς χώρας σύγχυσις ἰδεῶν καὶ φθάνομεν εἰς τὰς πλέον ἀπιθάνους καταστάσεις ὅπου, ὑπὸ τὸ κάλυμμα ἐπαινουμένων ἀρχῶν, ἐξυτηρετοῦνται περιορισμένα συμφέροντα. Θὰ παρατηρήσωμεν ἀκόμη, ὄχι δίχως πικρίαν, ὅτι ἓνα ἐπιχείρημα εὐρείας καταναλώσεως συνίσταται εἰς τὴν ταύτισιν τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐλευθέρου κόσμου μὲ τὴν ἐλευθερίαν κυκλοφορίας τῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγαθῶν.